

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt

des Bundes

zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів, піврічна 3 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 24.

Відень, 10-го червня 1917.

Ч. 154

3 старого і нового.*

Те, що стало ся, багатьом здаєть ся якимсь чудом, що прийшло, невідомо звідки, невідомо як, несподівано, всупереч всім рахункам і „тверезим поглядам“, а одначе, перегорнувши пожовклі від часу картки нашого національного життя, ми знайдемо в них слова, які здають ся немов нині написаними, — так живо віддають вони в поетичній формі натхненого пророцтва основні риси того, що розгортаєть ся перед нашими очима. Я розумію „Книгу битія українського народу“, агітаційний твір, написаний для Кирило-Методіївського Товариства Костомаровим сімдесят літ тому і призначений для поширення між людністю Росії й інших славянських народів. Він носить на собі виразний слід релігійного пієтизму і славянського романтизму, під впливами котрого написаний. Але в сю окладинку вставляє програмовий революційний зміст, який далеко випередив свій час.

Написана на двох мовах, по українськи й по російськи, для розповсюдження серед людности не-української, ся „Книга битія“ досі не могла бути видана; надруковані були тільки виривки з російського тексту** — і вони були сконфісковані. Видання її в повнім українським тексті тепер стає черговим завданням. Поки-що — кілька виривків на взірєць.

Треба пояснити, що ідеалізуючи прикладом інших славянофілів патріархальне славянство в протиставленню елементам германському, „Книга битія“ уважає український нарід найбільш чистим представником демократичної славянської стихії, непокаліченої сторонніми впливами, як у Польщі й Московщині, з котрими „Книга“ весь час переводить паралелю.

„Кричали Поляки: у нас свобода і рівність, але вони натворили собі панів і стеряв ся нарід польський, попав простий нарід в неволю найгіршу, яка була коли небудь на світі, — без усякого закону пани вішали й побивали своїх невольників.

„У Московщині — підняв ся над усіма царь московський, а підняв ся він, кланяючись Татарам, і цілував ноги ханови бісурменови, щоб помагав йому держати в неключимій неволі християнський нарід великоросійський. І стеряв ся нарід великоросійський і впав в ідолопоклонство, назвав свого царя земним богом і все, що царь скаже, уважав добрим.

„Україна не любила ні царя ні пана і витворила у себе козацтво-братство, до котрого кожний, вступаючи, був братом інших, хочби був паном чи невольником, — аби був християнином. І з дня в день росло козацтво і множилось. І скоро всі люде стали-б козаками, себто вільними і рівними, і не було-б над Україною ні царя, ні пана, крім Бога єдиного, і за прикладом України те саме стало ся-б у Польщі, а потім і в інших славянських землях“.

Але польські пани, злякавши ся, вжили всіх заходів, щоб положити межу розвитку козацтва. А царь московський, коли Україна пристала до Московщини і „обєднала ся з нею нероздільно“, але і несумішно, так, як з часом обєднають ся між собою всі народи славянські (в славянській федерації), він поділив ся з польськими панами Україною, віддавши їм правобічні землі „на обдиранне“.

Україна боролася проти сього. „Се була найсвятійша і найславнійша війна за свободу — ледве чи знайдесть ся в історії подібна їй, — а розділ України — се мерзенне діло, яке тільки можна знайти в історії“. Але не витримали Українці і знищили козацтво в правобічних землях пани польські, а в лівобічних царі російські.

„І згинула Україна. Але се тільки так здаєть ся. Не згинула вона, бо не хотіла знати про царя, ні пана, а хоч і був над нею царь, але чужий їй, і хоч були пани, — але чужі, і хоч з української крові були єї виродки, але вони не поганяли своїми устами української мови і не називають себе Українцями. А правдивий Українець, чи він був роду простого, чи панського, він не повинен любити ні царя, ні пана, а повинен любити одного Бога. Так було перше, так воно і тепер.

„І Славянщина, хоч і терпіла і терпить неволю, сама не сотворила неволі, — бо царь і панство — се не славянського духу твір, а німецького і татарського. Правдивий Славянин не любить царя і пана, а любить і памятає одного Бога. Так було перше, так воно і тепер.

„Україна лежить у могилі, але не вмерла. Бо голос її, що накликає всю Славянщину до свободи і братства, розійшов ся по славянському світу. І відізвав ся він, сей голос, у Польщі, коли 3 травня (1791 р.) ухвалили Поляки, щоб не було між ними панів, а були всі рівні в Річі-Посполитій, — а сьогож і хотіла Україна ще 120 літ передтим. Не допустили того і в Польщі, розірвали Польщу, як передтим розірвали Україну. Так і треба Польщі, бо не послухала вона своєї сестри України і запропастила її. Та не згине Польща, бо її розбурхає Україна, що зла не памятає і любить свою сестру, начеб і не було між ними нічого...

„Встане Україна з своєї могили і знову кликне до своїх братів Славян. І не зістанеть ся ні царя, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні мужика, ні холопа, ні в Великій Росії, ні в Польщі, ні на Україні, ні в Чехії, ні у Хорутанів, ні у Сербів, ні у Болгарів. І стане Україна незалежною річю-посполитою (республікою) в славянським союзі. Тоді скажуть всі народи, показуючи на те місце, де на карті буде намальована Україна: „От камінь, відкинений будівничими, — а він ліг основою всього“.

Сей натхнений пророчий стих, сей поетичний розмах політичної мислі, — як бачите, — дуже підходить до на-

* За квітською „Новою Радою“ з дня 28-III ст. ст. подаємо отсю цікаву статю яко документ пануючих тепер у Кліві політичних настроїв.

** В. Семецький в „Русск-ім Богатстві“ 1911 р., кн. 6.

строїв нинішньої хвилі. Він веде нас тїсним духовним спорідненням з тим великим духом України зперед сїмдесяти лїт. Ми наче чуємо в своїй руці руку наших дїдів, їх удари серця передають ся нам. Живіше ніж коли небудь ми відчуваємо живий звязок наш із Старою Україною, з історичною традицією її, з усіма благородними змаганнями до вільности, до незалежности, до народовластя, до свободного і дружнього спільного пожиття народів. Коли на великим зібранню кївським 19 березня промовці говорили під Богданом про те, що приклад російської революції і федеративної республіки російської потягне за собою і інші народи Європи і за федерацією російською повстане народова федерація європейська, — в моїй душі оживали старі мрії Кирило-Методіївців про весславянську федерацію, братство народів, про наш старий Київ як будучий центр, будучу столицю славянської федерації, — про те, як задзвонить знову дзвін на Святій Софії і представники народів славянських засядуть під нею на славянським соборі...

„Вір мені, се буде, буде!“ кличе виведений Костомаровим ентузіаст славянофіл.

Так мріяли наші дїди серед безпросвітньої ночі страшного Миколаївського режиму. Сї мрії повертають до нас уже в формі реальних проєктів, чергових завдань, — широкої автономії України, федеративної російської республіки, забезпечення прав народностей, які живуть на Україні, щоб утворити з ними дружні і солідарні відносини для добра краю і його народу. Се велике щастє для нас, що нам сї старі мрії доводять ся реалізувати. Але се положення накладає і великі обовязки.

Ми не можемо зіставати ся мрійниками-поетами, ми мусимо перевести старі мрії на твердий язик реальної політичної роботи, не мріяти, а творити реальні відносини, норми і підстави життя економічного, культурного й політичного.

Се треба нам памятати що дня, що години, щоб не змарнувати дорогоцінного моменту, який може бути — і не повторить ся більше.

М. Грушевський.

Життє і діяльність Івана Франка.

(Продовженне)*

IV.

„Народ“ і радикальна партія. Докінчення університетських студій і абілітація в львівським університеті. „Життє і Слово“. Плоди літературної творчости. Участь в Записках Наукового Товариства ім. Шевченка. Вибори 1897 р. Статя про Міцкевича і розрив з польською пресою і громадянством. Міркування про любов і обовязок в патріотизмі. Зворот до праці виключно в українським письменстві.

Ті роки громадянської праці, які минули між першим і останнім арештуванням Франка, не минули безслідно. За той час ідеї, які під впливом Драгоманова проповідував Франко з гуртком однодумців, пустили корінне серед українського громадянства, зискуючи щораз більше прихильників, які з початком 1890-их рр. виступають як нова партія. Першим знаком сього була нова газета „Народ“, яку почали Франко й Павлик видавати з початком 1890 р. у Львові як двотижневник, кладучи собі за ціль видавати його так, щоб він був однаково цікавий і зрозумілий, як для інтелігенції, так і для свідомішого селянства. „Народ“ виходив під редакцією Павлика, при постійнім співробітництві Франка, при великій літературній допомозі Драгоманова, який старав ся також за літературну й матеріальну поміч для нової газети на російській Україні, до смерті Драгоманова (20 червня 1894 р.).

В осени 1890 р. група, яка покликала до життя „Народ“ і уважала його своїм органом, zorganizувала ся як українська радикальна партія. Нова партія, виступаючи під прапором соціалізму, старала ся вивести з нього біжучі домагання полі-

тичні, економічні й культурні в користь малоземельних і безземельних мас українського селянства в Галичині. Франко був найвизначнішим представником і одним з найплідніших робітників нової партії. Партійні органи, „Народ“ і популярний „Хлібороб“, а опісля популярний „Громадський Голос“, мали в нїм постійного співробітника, останній також редактора. Згід його пера виходили програмові й агітаційні брошури. Він виступав бесідником на народніх зборах по всіх частях краю, де організувала ся партія. А при тїм усім уся його дотеперішня літературна й наукова праця була для партії й джерелом моральних сил і моральним капіталом перед суспільністю.

Здобувши собі в науці яко знавець української й інших славянських літератур поважне ім'я, задумав Франко докінчити тепер свої університетські студії і здобути собі право викладати в університеті. В тій цілі виїздив він в рр. 1892, 1893 і 1894 на студії до Відня і в 1894 р. осягнув у віденським університеті ступінь доктора філософії. На докторську дисертацію предложив він свою студію з історії староруської літератури п. н. „Іван Вишеньський“. Тепер розпочав він заходи в справі абілітації (осягнення права викладати) в львівським університеті. Наука часть справи пішла легко. Філософічний відділ львівського університету, признаючи наукові заслуги Франка, допустив його до абілітації і дня 18 лютого 1895 р. відбув ся в університеті його абілітаційний виклад на тему „Наймишка Тараса Шевченка“. На сій основі університет предложив міністерству просвіти затвердити Франка яко доцента української літератури у львівським університеті. Одначе міністерство відмовило затвердження, подаючи за причину політичну минувшість („politisches Vorleben“) Франка. Таку ухвалу подиктував міністерству тодішній намісник Галичини гр. Казимир Бадені. В звязку з сим повстала поголоска, що також та часть українського громадянства, яка тоді стояла під політичним проводом львівського гр.-кат. митрополита кардинала Сильвестра Сембратовича, що патронував тодішній українсько-польській угоді (т. зв. „новій ері“), робила в намісника заходи, щоб не допустив до того, аби Франко став доцентом університету. Франко про се згадував недвозначно в 1897 р. в передмові до польської збірки своїх оповідань „Obrazki galicyjske“, не зустрівши ся тоді з ніяким запереченням. Аж через 10 лїт, коли сам Франко був уже недужий, а пам'ять про справу, на які нема документів, затерла ся, виступив п. Олександр Барвїнський, один з провідників згаданої части українського громадянства, в „Руслані“ з запереченням тої поголоски щодо своєї особи. Якби там не було, досить, що політичні відносини перешкодили Франкови стати професором університету, що треба уважати великою шкодою не тільки для нього, але передовсім для української науки, який він на тїм становищі міг би був багато більше дати не тільки безпосередно, своєю працею, але також виховуючи молоді покоління.

З початком 1894 р. заложив Франко у Львові науковий журнал „Життє і Слово“. Перші два роки продержало ся „Життє і Слово“ яко чисто науковий журнал, який справді стояв на висоті своєї задачі. З початком 1896 р. перемінено його на політичний і літературно-науковий журнал, який мав стати органом радикальної партії. В сїм характері виходило „Життє і Слово“, щораз менше правильно, в 1896 і 1897 рр.

Літературна творчість Франка зазначила ся в сїм часі перше всього збірними виданнями дотеперішнього дорібку. Так в 1890 р. вийшла збірка його оповідань п. назв. „В потї чола (образки з життя робучого люду)“. Драгоманів написав до збірки передмову, а також поміщено в ній п. заг. „Відривок з листу Ів. Франка до М. Драгоманова“ автобіографію Франка. В збірку увійшло 20 оповідань, які зайняли 309 сторінок дрібного друку. В 1893 р. вийшла знову збірка поезій „З вершин і низин“ (друге, доповнене видання), яка обіймає 468 сторінок друку. В сих двох збірках помістив Франко усе важніше з своїх поезій і оповідань. В тїм часі пробує Франко своїх сил також у драмі. Його штуки „Украдене щастє“ й „Учитель“ здобувають собі першорядне місце в українським театральним репертуарі.

* Пор. ч. 152 і 153.

Від коротких оповідань переходить Франко до повісті й містить в „Житю і Слові“ дві свої повісті: „Основи суспільности“ (нескінчена) та „Для домашнього огнища“. В 1898 р. виходить його збірка любовних віршів п. з. „Зівяле листе“ — „лірична драма“. „Ліричною драмою“ назвав автор сю збірку тому, бо в ній оспівані любовні страждання одного чоловіка — від нещасної любови аж до самовбивства. „Зівяле листе“ належить до перлин любовної лірики.

Протягом 1897 р. складає Франко з своїх давніших і нових віршів збірку, яка п. з. „Мій Измарагд“ вийшла з початком 1898 р. Характеристику сеї збірки подав сам автор у передмові, де читаємо: „Измарагдом звав ся в старій Русі збірник статей та притч, почасти оригінальних, а почасти повибраних із грецьких писань отців церкви, підібраних так, аби цілість становила неначе повний курс практичної християнської моралі. Мені давно хотіло ся написати подібну книжку — тою мовою, яка на теперішнє покоління повинна робити вражінне багато дечим подібне до того, яке на старих Українців робила мова церковна, то значить, мовою поезії. В поетичній формі я бажав подати сучасному українському читачеві ряд оповідань, притч, рефлексій і інших проявів чуття та фантазії, теми котрих черпані з різних джерел, домашніх і чужих, східних і західних, та котрі проте вязали ся-б в одну органічну цілість не якоюсь одною тенденцією, не одною догмою релігійною чи естетичною, а тільки спільним діапазоном морального чуття і темпераменту, через який пройшли, поки видали ся в форму“.

В сім часі повстають також віршовані казки Франка „Пригоди Дон Кіхота“ й „Лис Микита“, які з пізнішими віршованими казками „Абу Каземові капці“ й „Коваль Бассім“ та збіркою прозових казок „Коли ще звірі говорили“ належать до найліпшої лектури для дітей і молодіжи. Сі плоди літературної творчости здобувають Франкови щораз більшу письменницьку славу, не уважаючи на те, що часть українського громадянства відносила ся до нього неприхильно яко до провідника радикальної партії і проповідника радикальних ідей, які вона поборювала.

Ся письменницька слава з одного боку та з другого переміни, які відбувають ся в українськiм громадянстві, спричинюють, що від 1895 р. починає містити Франко свої наукові праці в Записках Наукового Товариства ім. Шевченка, яке до того часу бойкотувало Драгоманова, Франка й їх наукові праці. Сю зміну у відношенню до Франка треба приписати між ин. тій обставині, що редакція Записок обняв у 1895 р. київський Українець Михайло Грушевський, котрий в 1894 р. прийшов до Львова на катедру історії східної Європи з особливим углядненнем України, яку тоді саме утворено у львівськiм університеті.

Попри літературну й наукову діяльність не перестав Франко розвивати живої політичної діяльності яко провідник радикальної партії, яка здобувала щораз більший вплив на молодшу інтелігенцію й народні маси, що зазначило ся при виборах до галицького союму в осени 1895 р. та при виборах до австрійського парламенту в марті 1897 р. здобуттем кількох посольських мандатів. При виборах 1897 р., які записали ся в історії українського народу яко „кріваві вибори“, бо з поручення тодішнього президента міністрів, згадуваного вже гр. Казимира Бадені, переслідування українських опозиційних виборців з боку уряду доходили аж до проливу крови, виступив кандидатом радикальної партії також Франко, а саме з селянської курії в окрузі Перемишль-Доброміль-Мостиска і з загальної курії в окрузі Перемишль-Мостиска-Рудки-Самбір-Дрогобич. Виборчі переслідування в сих округах належали до найлютіїших. З другого боку опозиційні народовці й москвофіли, які вели виборчу акцію спільно, хоч і не ставили проти Франка свого кандидата, одначе ставили ся до його кандидатури почасти неприхильно, почасти пасивно. При виборах в селянській курії Франко дістав 205 голосів, а його противник, польський поміщик Павло Гишковский, 392 голоси; при виборах в загальної курії Франко дістав 320 голосів, а його противник, Поляк др. Вітовт Левицкий, 506 голосів. Таким чином Франкови не

довело ся стати послом, хоч в дійсности загал населення був безумовно по його стороні.

Через якийсь час по виборах у віденськiм тижневнику „Die Zeit“, в якім Франко вже від довшого часу містив статі про галицькі справи, появилася в 136 ч. з 9 мая 1897 р. його статя п. н. „Ein Dichter des Verrates“ („Поет зради“). В сій статі характеризував Франко яко поета зради польського поета Адама Міцкевича, виказуючи на його творах, особливо на поемі „Konrad Wallenrod“, що провідним мотивом його музи було славленне зради. Статя була очевидно тенденційна, вимірена не тільки проти самого Міцкевича, скільки проти сучасних Поляків; кінчила ся вона увагою, що „сумно мусить бути з тою нацією, котра такого поета уважає без застереження своїм найвищим національним героєм і пророком та все нові й нові покоління годує затроєними плодами його духа“.

Через 9 літ, згадуючи про сю свою статю, Франко ось що говорить про факти, які „примусили його брызнути польській суспільности в очі різким докором“: „Найтяжший, найстрашніший із них, що захопив мене особисто до глибини душі, захопив, як грім, як нагла хвороба, се були криваві вибори 1897 р. Не бувши Українцем і не живши тоді серед української суспільности, ніхто не може мати поняття про вражінне, яке робили тодішні події. Вся перверсія і глибоко десь у крові укрита погорда до простого люду, погорда до закона й законности у галицько-польських верховодів виринула тоді на верх, як олива на воду. Пригадаю лиш один факт — не дуже голосний, але характеристичний. Міністер внутрішніх справ гр. Казимир Бадені, ідучи до Відня з інспекції львівського намісництва, де видав докладні вказівки для переводження виборів, зупинив ся пару днів у Кракові й там на якімсь польськiм зібранню виголосив промову, в якій з цинізмом, гідним фігурувати в історії польсько-українських відносин, заявив з натиском: „Wybory w Galicyi odbywają się całkiem legalnie!“ І се в ту саму пору, коли біля моїх вікон у Львові день у день водили десятки закованих і скатованих Давидівських селян (Українців і Поляків), яких тягнуто до вязниці за вбійство виборчого комісара, коли до мене, хорого, немічного й розбитого, день у день і ніч у ніч надбігали розполохани „дегальністю“ виборів міщане й селяне то з Комарна, то з Цєброва, то з мостиського, то з перемиського, то з Бог зна яких інших повітів, благаючи поради й бодай захисту, переночувати їх та прогудувати кілька днів, поки минуть страховища легальних виборів. Слова міністра гр. Бадені розтелеграфовано скрізь по світі й заграничні газети не хотіли приймати дописей про галицькі вибори, заслоняючи ся тим, що чейже ексцеленція граф Бадені заповнив урочисто, що вибори відбувають ся легально. А львівська прокуратура конфіскувала статі про вибори та дописи з провінції про вбійства, каліцтва та масові арештування, знов таки на тій підставі, що ексц. гр. Бадені заявив, що вибори відбувають ся легально, значить, усякі дописи про нелегальности мусять бути брехнею. Та не досить того: в ту саму пору я зазнав і ще важніших ударів від людей і груп, близьких і дорогих мені серед польської суспільности; я побачив, як довкола мене валив ся весь той світ ідей чи ілюзій, над реалізацією якого я працював, і в хвилі розпуки я кинув каменем у прірву й усунув ся на бік, повинув на завсіді експериментування з працею на двох загонах і дав собі слово присвятити всю свою працю своєму рідному народові“*).

Статя Франка про Міцкевича мала той наслідок, що його усунено з редакції „Kurier-a Lwowsk-ogo“ (про се донесла редакція в числі з 11 мая 1897 р.), вся польська преса накинута ся на нього з найгрубішою лайкою і всі зносили, які він мав з польськими кругами, перервали ся. Рівночасно в польськiм видавництві „Biblioteka Młówki“ появили ся оповідання Франка п. з. „Obrazki galicyjskie“ з передмовою п. з. „Nięco o sobie samym“, в якій Франко, говорячи про свій український патріотизм, робить між ин. отсі признання: „Не люблю Українців (Rusinów). Так мало знайшов я серед них

*) „Українсько-польська згода й українсько-польське братанне“ в „Літературно-Науковiм Віснику“, кн. I з 1906.

характерів, а так багато дрібничковости, тісного егоїзму, дволичности й гордості, що справді не знаю, за що мав би я їх любити. Розумієть ся, знаю кілька виїмків, але ті виїмки тільки стверджують загальний вивід... Навіть нашої України (Русі) не люблю. Щоб любити її як географічне поняття, для цього я занадто великий ворог пустих фраз, занадто багато бачив світа, щоб мав казати, що ніде нема такої гарної природи, як на Україні. Щоб любити її історію, для цього знаю її занадто добре, занадто гаряче люблю загально-людські ідеали справедливости, братерства та свободи, щоб не відчувати, як мало в історії України прикладів правдивого громадянського духа, правдивої посвяти й правдивої любові. Чи може маю любити Україну яко расу — ту расу, отяжиду, нездисципліновану, сентиментальну, позбавлену гарту й сили волі, так мало здатну до політичного життя на власнім сміттю, а таку плідну в перевертнів ріжного роду? Чи може маю любити світлу будучину тої України, якої не знаю і для світлости якої не бачу ніяких підстав?*

Отже не любов є основою патріотизму Франка, тільки обовязок. „Як син українського мужика, — пише він далі — вигодуваний чорним мужицьким хлібом, працею твердих мужицьких рук, почуваю ся до обовязку панщиною цілого життя відробити ті дрібняки, які видала мужицька рука на те, щоб я міг дістати ся на висоту, де видко світло, де пахне воля, де яснійоті всі людські ідеали. Мій український патріотизм се не сентимент, не національна гордість, се тяжке ярмо, вложене долею на мої плечі. Можу здригати ся, можу тижком проклинати долю, але скинути його не можу, не можу шукати иншого рідного краю, бо я став би підлий супроти власної совісти. І коли що улекшує мені двигання сього ярма, так се вид того українського люду, що хоч гноблений, темний і деморалізований довгі віки, хоч нині бідний, неповоротний і непорадний, все-таки поволі підносить ся, відчуває в щораз ширших масах жаждобу світла, правди, справедливости й шукає до них доріг. Отже варто працювати для того люду й ніяка чесна праця не піде на марне“.

Як бачимо, міркування про обовязок мажуть те, що написано в міркуваннях про любов, — така любов з них говорить до свого народу. І міркуваннями про те, чому він не любить України, зробив Франко велику кривду тільки самому собі. Одно тільки добре, що ті міркування причинили ся до запліднення його поетичної творчости. А саме, коли за них посипали ся слова осуду, він у відповідь написав ряд віршів про свою любов до України*, які є дійсними перлинами патріотичної лірики. Очевидно, мусіло у Франка накіпнати на серці з приводу довголітнього відношення до нього з боку великої часті українського громадянства, — до нього, що своїми творами займав найважніше місце в сучаснім українським письменстві. Але се ще далеко не давало причини до таких міркувань. Пояснити їх треба хіба тою рисою особистої вдачі Франка, про яку писав йому (в листі з 28 січня 1893 р.) Драгоманів з приводу одної його полемічної записки: „Я боюсь, щоб теперішня полеміка Ваша не була Вам же на перешкоді і щоб Ви самі не пожаліли, що написали її, як се було нераз з Вами, коли Ви давали волю своїм хвилевим „увлеченіям“, а надто полемічним“.

Сим, що Франко давав волю своїм хвилевим настроям, треба пояснити і його статю про Міцкевича, і його міркування про любов і обовязок в своїм українським патріотизмі, і його ювілейну статю про Павлика („Літературно-Науковий Вістник“, кн. III з 1905 р.) і його передмову до першої часті листів Драгоманова до нього з негативними увагами про Драгоманова. Не обнижає се його заслуг, тільки потверджує ту вічну правду, що й найбільші люде мають людські слабости й хиби.

І так оцінив загал українського громадянства міркування Франка про любов і обовязок в його українським патріотизмі. Хоч мусіло вони вразити, одначе в дискусії, яку вона викликала, знаходять ся не тільки слова осуду, але також зрозуміння й виправдання. І коли пройшло перше вражіння, ті міркування не залишили ніякого глибшого сліду на відношенню

громадянства до Франка. Навпаки, від того саме часу, після розриву Франка з польською пресою, розпочинаєть ся не тільки зворот Франка до праці виключно в українським письменстві, але також зворот у відношенню громадянства до нього в напрямі щораз більшого признання його праці й заслуг.

(Далі буде). Др. М. Лозинський.

До історії українського полку ім. Богдана Хмельницького.*

Внутрішня організація полку.

1 мая в казармах на Великій Васильківській вулиці відбуло ся формування „I-го українського полку ім. гетьмана Богдана Хмельницького“. Назви військових ранг ухвалено прийняти по зразку козацьких військ. Вибрано раду козацьких депутатів у числі 12 людей. Полк поділено на сотні по повітам. Ранжування скасовано, постановлено групувати ся в рядах по земляцтвам, спорідненню, організаціям і ин. Закінчено формування кадр піхотних машинних крісів, артилерії, кавалерії й інженерії, числом 3574 люда. Постановлено сформувати відділи панцирних автомобілів і аеропланів. Організацію обозів і лазаретів відложено, доки полк не одержить приписаного державного вивізування. В основу формування покладено „штати“, прийняті в російській армії й поліпшені відповідно до воєнного досвіду теперішньої все-світньої війни. Зорганізовано вибори командантів сотень, баталіонів і батарей. Командантом першого українського полку вибрано Д. Путника Гребенюка. Полкова рада прийняла всі демократичні гасла революційної Росії. Що торкаєть ся війни, рада прийняла гасло „війна до побідного кінця під прапорами України“. Полкова рада постановила: 1) Післати привіт і вислів довіря тимчасовому правительству, Державній Думі, Раді салдатецьких і робітничих депутатів. 2) Привітати всеславну російську армію, в рядах котрої Українці протягом соток літ своєю кровю скріпили й освятили братній нерозривний союз з Великою Росією, яка своїми грудьми добула свободу для всіх народів всеросійської федерації й дала Україні освячене право виступити проти спільного ворога на арену світової війни під своїм прапором. 3) Післати братній привіт польським легіонам, сербським, хорватським і иншим славянським полкам, чеським і лотиським баталіонам. 4) Просити верховного головного команданта передати привіт „I-го новоутвореного українського полку“ I-му румунському, I-му французькому, I-му англійському, I-му сербському, I-му бельгійському, I-му американському й I-му португальському полкови з запевненнем, що „I-ий український полк“ почуває себе щасливим виступити поруч з союзними арміями для оборони потоптаних прав людства та з непохитною твердістю приступає до участі у війні до побідного кінця. 5) Післати привіт усім горожанам Українцям, які служать в російським війську, котрі вдома на Україні працюють для спільної святої справи, та всім, котрі є тільки на світі, щоб у ся велику історичну хвилю всі держали ся на висоті своєї національної величі й разом з усіма демократіями світа напружили всі сили до боротьби з найгіршим ворогом свободи й тим добули собі пошану й місце серед народів землі. 6) Післати братній привіт усім козацьким військам, які для українських козаків є рідними братами, як своїм складом, так і історичним життєм. 7) Для передачі привіту тимчасовому правительству, Раді салдатецьких і робітничих депутатів вислати в Петроград депутацію в складі одного генерала, одного штабс-офіцера, двох обер-офіцерів і трьох козаків.

Друге обєднане засідання кїївських громадянських організацій в справі українського полку.

Дня 3 мая в другім городським театрі відбуло ся дуже численне обєднане засідання ради депутатів військ української воєнної округи й ради робітничих депутатів. Збори в цілости були присвячені актуальному питанню утво-

*) Вони поміщені в збірці „Мій Ізмарагд“.

* Пор. ч. 153.

рення явочним порядком українського полку ім. Богдана Хмельницького. Председатель зборів, начальник міліції А. Лепарський раз-ураз завзивав військових і робітничих депутатів до спокою, однак збори відбули ся дуже пристрасно й бурливо.

При вході до залі засідання була гостра контролі і без депутатських карт нікого не впускали. Не зважаючи на се все, на залі знайшло ся немало посторонніх, котрі оплесками й окликами з місць брали живу участь у ході засідання. Сю посторонню частину слухачів треба було кілька разів усувати.

Засідання зачало ся докладним рефератом члена комітету військових депутатів д. Рябцова, що подрібно виловив історію справи. Зібрані у Києві салдати-Українці твердили, що їх негільки 3000, що в них багато одноступів по різних городах і на фронті, які тільки ждуть вістки про утворення українського полку, щоб рушити у Київ. Нам — говорив д. Рябцов — стало ясным, що повстає небезпека для цілого фронту. Всі військові частини, де є Українці, можуть захитати ся. Цілість армії може нарушити ся, всі Українці потягнуть ся сюди й може повстати дуже поважна небезпека для свободи Росії. Комітет військових депутатів після довгих дискусій ухвалив відому резолюцію, в якій виразно заявив, що в дану хвилю формування 3000 Українців в окремий полк може дезорганізувати та знищити бойову здатність армії перед наступаючими рішачими боями. На обіднім засіданню начальниці воєнної округи ген. Ходорович і начальник його штабу ген. Бредов вияснили справу з технічного боку й доказали, що в дану хвилю під технічним оглядом неможливе формування окремих військових частин.

На другий день ген. Ходорович вислав ген. Брусилу таку телеграму: „На київськім роздільнім пункті зібрало ся коло 3000 салдатів-Українців, переважно дезертирів. Не зважаючи на всі заходи відіслати їх до їх відділів, вони противлять ся сьому, жадаючи утворення у Києві українського полку та включення їх до сього полку. Вони згоджують ся відійти на фронт лишень яко окремий український відділ, до спеціально призначеної на фронті української частини. Всі старання вплинути на них вичерпані. Доведеть ся або ужити сили або, коли покажеть ся можливим, укажіть часті фронту яко українську, куди можна було б тепер же послати сих 3000 людей. Будьте ласкаві відповісти негайно“.

У відповідь на се ген. А. Брусилів прислав на імя комісара К. Оберучева, комітету військових депутатів і ген. Ходоровича отсю телеграму: „Звольте поробити заходи, щоб вияснити тим салдатам, що я не маю ані права ані можності творити на-щвидко нові полки. Мене дивує, що виконавчий комітет української воєнної округи нічого не робить у сій справі. Очевидно тут ділає якась провокація, яку треба усунути. У київській залозі є досить військової сили, щоб головний командант округи разом з вами дав лад сьому непорядкови. України однаково боронять всі війська фронту“ (Телеграму А. Брусилова прийнято шумними оплесками).

Після сього — говорив далі д. Рябцов — у день свята 1 мая до палати прийшло 3000 українських салдатів, котрі зажадали, щоб ми, військові депутати, привітали їх яко зорганізований уже 1-ий український полк ім. Богдана Хмельницького. Розумієть ся, що після прийнятої нами резолюції ми не могли зробити сього та звертали ся до Українців яко представників народу, яко до передодягнених усірі шинелі товарішів, робітників і селян. Але їм було замало сього. Їм треба було, щоб ми тут таки під відкритим небом негайно признали в них український полк і, коли председатель ради салдатських депутатів Таск хотів звернути ся до них, вони не дали йому говорити. І коли вони не зробили насильства, се вже був початок насильства. А потім заявив ся ген. Ходорович, котрий став говорити якісь мягкі слова, давати невизначні обіцянки. І сям своїм невизначним становищем ген. Ходорович — той самий ген. Ходорович, котрий день перед тим вислав ген. Брусилу телеграму про дезертирів, — довів до того, що Українці стали вітати його яко свого генерала. А після Українці-салдати понесли до палати ген. Ходоро-

вича на руках — того самого ген. Ходоровича, котрий щойно одержав наведену вище відповідь ген. Брусилова. А військові депутати мусіли стояти осторонь від усього того. Так окремо вони відійшли на свою нараду, а ген. Ходорович, опинивши ся по другім боці, устроїв другу нараду з делегатами українського полку. І на сій нараді ген. Ходорович займав і дальше ту саму невизначну позицію.

Сьогоднішні збори мають рішити два питання. Перше питання: як поставити ся до того, що у Києві наперекір постанові громадянських організацій утворив ся явочним порядком 1-ий український полк? Говорять, що се — стихійна проява. Але яка се стихія — руйнуюча, чи будууча? Друге питання — се відношенне обіднього засідання до резолюції військових депутатів. Чи можна полишити салдатів-Українців у Києві на 3, а навіть, як кажуть спеціалісти, й на 4 місяці, поки вони не сформуєть ся остаточно? Комітет військових депутатів не доторкає зовсім національного питання, а ставить питання тільки з тісно, чисто військового становища. Ми думаємо, що в імя свободи Росії не вільно нарушувати цілоти армії. Ворог один, армія повинна бути одна. А що коли крім Українців зачнуть підіймати свої прапори та стяги й інші численні народности Росії — і Татари, і Грузини й інші? Чи ви не відчуваєте, що в тім початок загибелі нашої свободи? Я відчуваю се (Шумні, довготривалі оплески).

Опісля прийшли до слова прикликані на засідання представники українських партій і організацій.

Промова В. Винниченна.

Представник Української Центральної Ради В. Винниченко (соц. дем.) заявив, що витворене положення дуже непокоїть також і Українців, котрі також шукають виходу. Утворення українського полку — се стихійна проява, викликана царизмом і віковим гнетом українського народу. Українці не довіряють навіть російській демократії, бо за увесь час гнету Українців російська демократія ставила ся чисто негативно до сього (Оплески в одних, крики в других: Неправда, правда!!!). Кілька разів у Державній Думі підіймало ся невинне питання про українську мову в народній школі, але Державна Дума відповідала відомою (Голоси: При чім тут демократія?) А Родічев навіть заявив: Треба дати їм українську школу, нехай самі себе дискредитують (Крики: При чім тут Родічев? Який Родічев демократ?) У відповіді Родічева відповідь цілої російської демократії (Крики: „Неправда!“ „Правда!“ Шум)... Я з вдоволенням чую крики обурення. В тім я бачу основу, на якій ми можемо зійти ся... Український полк — се стихія. Одиний вихід — се висланне Українців яко окремої військової частини на фронт. В тім проявить ся признання національної ідеї, признання ідеї українського війська. Коли ви се зробите, всі українські організації беруть на себе обовязок добити ся того, щоб з фронту не убав ніодин Українець, аби комплектування дальших українських полків відбувало ся тільки на рахунок частей за фронтом. Коли ви не зробите того, ви пішлете на фронт 3000 агітаторів, невдоволених, болюче вражених у своїм національним почуванню. І за наслідки сього ми не ручимо. На закінченне В. Винниченко оголосив отсю заяву від імени Центральної Української Ради:

Заява і резолюція Центральної Української Ради.

З огляду на чутки, які вперто кружать по городі, що Українська Центральна Рада, а також українські організації брали активну участь в агітації за утворенням українського полку з 3000 салдатів, які випадково зібрани ся у Києві, комітет Центральної Української Ради рішуче спростовує сї чутки та з свого боку заявляє: 1) Рух виник цілком стихійно без ніякої участі зорганізованої частини українського громадянства. Комітет Центральної Ради перевів дуже докладні розсліди й може з певністю сказати, що ніяка з київ-

ських або провінціальних організацій не вела ніякої агітації ані між сими трьома тисячами, ані загалом у війську. 2) Оскільки вдалося вяснити, до витворення течії серед салдатів-Українців причинився головню всім відомий факт утворення на Україні та в Росії національних польських відділів з салдатів-Поляків. Сей факт дав очевидно принуку розбудженій революцією до активності національній свідомості демократичних мас і подав гасло аналогічного до польських формувань національних відділів війська. До сього причинила ся, як кажуть делегати від сих 3000 салдатів, непоінформованість місцевих військових команд, котрі відсилали з провінції до Києва салдатів, які висловлювали їм бажанне прилучити ся до українських відділів. Очевидно місцеві команданти прийняли чутки про майбутнє утворення українських легіонів з добровольців за вже довершений факт формування українських відділів з покликаних вже до війська салдатів. 3) Рахуючи ся з довершеним без його відома, участі й волі фактом, комітет Української Центральної Ради в інтересах заспокоєння краю, в інтересах оборони на фронті та скріплення здобутків революції уважає потрібним оголосити в автентичнім тексті резолюції комітету Центральної Ради, прийняту на засіданню 28 квітня.

Резолюція Української Центральної Ради така: „Що торкається 3000 салдатів, котрі випадково без усякої агітації з боку українських організацій, без відомости військових властей, зібрали ся у Києві і за прикладом польських легіонів добивають ся сформування з них українського полку, Центральна Рада не бачить иншого виходу, як сформування з них українського полку й задоволення їх бажанню відправити їх негайно на фронт яко українську військову одиницю. Инакше сей стихійний рух, незвернений у відповідне річище, може викликати неприяності позаду й на фронті і сим пошкодити справі оборони й укріплення нового ладу. Формування дальших українських частей може відбувати ся тільки з запасних частей поза фронтом, а не фронтових. Ті салдати, які належать до фронтових частей, а прападково опинили ся б на будуче у Києві, не можуть претендувати на сформування з них окремих українських частей. Творення окремих українських частей на фронті бажане, але в теперішню хвилю се можуть порішити вищі військові власті“.

Дальший перебіг засідання.

Найблизший бесідник, представник військової ради ім. гетьмана Полуботка поручник Міхновський, говорив: Ви-Росіяне, нас не знали. До вас доходили наші стогнання, лементи, глухі голоси з підземелля (Крики: Ми всі стогнали, всім вело ся зле!). Тепер ми стоїмо перед фактом утворення полку. Се загадка і для вас і для нас. Будьмо розсудливі. Яко два братні народи признаємо всі права за обома народами. Ми думаємо, що ніодна людина не повинна відійти з фронту. Ми самі зробимо свій народній суд над дезертирами (Оплески). Предложимо порішення питання вищій команді. Але остання повинна знати, що в нас нема спору, що всі ми погодили ся, що українському народови признано право на організацію у всіх напрямках.

Представник українських с. р. д. Ігнатович говорив, що утворення полку — се проба, якої нема чого бояти ся. Як російська демократія не затвердить утворення полку, з того повстане перша цегла тої стіни, яка виросте між Росією і Україною. Коли в 3000 салдатів-Українців убити патріотизм, то тим самим убеть ся в них бажанне бороти ся за Росію. За наслідки того Українці не ручать.

Представник українських с. д. Паламарчук думав, що з витвореного положення можливий тільки один вихід: треба негайно конче розпусити і польські і логіські і чеські легіони. Як се зроблять, Українці заспокоять ся.

Дальші представники груп заявили, що салдати організували ся без їх участі й що ніодна з українських громадянських груп не помагала тим салдатам. Багато українських діячів, висловлюючи свій жаль з причини виступу 3000, рекомендувало зборам найти якийсь компромісовий вихід з витвореного положення. Представник українсько

фракції комітету військових депутатів салдатів Буесало закликавав збори признати факт „національного пориву“ 3000 салдатів, що бажать вмерти під українськими прапорами. „Ми всі — соціалісти, — заявив Буесало, — але передовсім ми — націоналісти, бо родили ся Українцями, Німцями, Росіянами і т. д.“. „Як ви боїте ся прориву нашого фронту й заліву германської лавіни, подумайте й про національну лавіну, яка також можлива“...

Слово одержав представник 3000 салдатів, вибраний командант полку штабесакапітан Путник-Гребенюк. У своїй промові заявив д. Гребенюк, що він і його однодумці вичують політичний процес Миколаєви ІІ, старому режимови, що 250 літ угнітав народ — бидло. На знак задоволення вони домагають ся, щоб український прапор розвивав ся хоч над одним полком, — у противнім разі — заявив д. Путник-Гребенюк — на позиції підуть не 3000 здисциплінованих салдатів, а 3000 ворожих агітаторів... На особисте запитання д. Путник-Гребенюк заявив, що він був контужений і висланий на Кавказ. Не закінчивши курсу лічення гострої неврастенії, він самовільно відійшов зі шпиталю і прибув до Києва, де й довідав ся про полк, який сформував ся.

Предсідатель зборів хотів дати слово проф. М. Грушевському, але останнього не було на заді.

На естраду вийшов представник петроградської Ради робітничих і салдатеьких депутатів Неронович. Його поява викликала загальні гримкі бурливі оплески. Неронович заявив, що він є в Раді яко представник української соц. дем. робітничої партії, і говорив до зборів про відношення петроградської Ради робітничих і салдатеьких депутатів до розбираного питання. Бесідник закликавав збори уважливійше віднести ся до національних питань, висловлюючи побоювання, що коли демократія не піде назустріч тим національним проявам, національну справу підхоплять українські зубри й використать її для своїх шовіністичних і реакційних цілей! Д. Неронович запропонував у цілі признання права на своє військо принципіально допустити один полк, а потім здержувати дальше змагання до відокремлення. Представник одного з сільських виконавчих комітетів свяц. Маринич піддержував пропозицію д. Нероновича.

Робітник Синковський говорив: Нам непотрібні тепер національні прапори, нам дорогий червоний прапор революції. Ми, робітники, разом з пролетаріатом усього світа боїмо ся, щоб національні прапори не затемнили прапору волі, рівності й братерства. Сьому прапорови грозить небезпека і внішня і внутрішня: розпадаєть ся єдність між салдатами і робітниками і повстає національна сварка; тоді, коли з минути на минути можна сподівати ся бою, тут 12.000 Українців збираєть ся негайно переформувувати ся в національні полки... Промову д. Синковського цілий час переривано оплесками, вкінці бесідникови улажено овацію.

Представник ради офіцерських депутатів І. Скловський, збиваючи заяву д. Винниченка про становище російської демократії в українській справі, казав, що нова Росія, демократична, простягнула руку українській демократії. Бесідник побоював ся, що українські Шульгини, підхопивши національні прапори, при мовчазній безділности українських соціалістів зачнуть у Києві робити то, що робили й роблять російські Шульгини. — Ви разом з Таском не хочете служити в однім полку — обернув ся бесідник до Українців, — і коли Таск разом з вами сидів у київській тюрмі й чекав каторги, ви сиділи разом з ним і не говорили „геть з нашого українського острога“... (Оплески). Ви говорите, що рух дальше не розростеть ся. Ні! Українці зачнуть збігати ся з усіх кінців і „стихія“ віделонить наші фронти. Стихію треба схопити в залізні руки зорганізованости.

З гарячою промовою звернув ся до зібраних предсідатель салдатеьких депутатів Таск. Порівнюючи теперішнє положення з газовим ударом, він говорив: Деякі з вас знають що стаєть ся з людиною в часі удушення газом; пропадає голос, лишаєть ся одно ревіння, легкі розривають ся на части, груди здавлені, немов залізними кліщами, ні дихнути, ні крикнути, ні порушити ся... На фронті ждуть не-

щастя і кричать: „Дайте поміч!“ а тут тисячі здорових салдатів хочуть лишити ся на 3—4 місяці для формування в нові полки. За одними потянуть ся другі, треті, сотки тисяч. Се — не національний рух, се газовий удар на російську революцію, на російську свободу й російську незалежність!... (Шумні оплески). Ви хочете забезпечити собі свободу? Перед ким, перед нами? Перед демократією? Ні! Ви підтасовуєте карти, ви зручно граєте термінами. Се не „національне визволення“, а національна загибель, бо з загибелю Росії щезне й Україна. Ми закликаємо вас шукати національного визволення не в полку, а в сильній організації всього українського народу, усієї української демократії... Бесідник переестерігав Українців перед їх шовіністами, котрі захоплять товпу й поведуть її на погане діло. „Рятунку України не в чубах і кривих шаблях, а в організації народніх мас“. Закінчив свою промову Таск домаганням занехати повстання 3000 люда проти зорганізованого демократичного громадянства й відіслати їх на фронт.

Предсідатель ради робітничих депутатів П. Незлобін і товариш предсідателя Доротов дорікали д. Винниченкови за недовіре до російської демократії.

Робітник Паламарчук як український соціал-демократ висловив ся против українського полку, але знов домагав ся, щоб розпустити лотиські й польські легіони. Представник польського легіону, салдат, подав до відома, що легіони утворено з добровольців, вони кілька разів вигибали в боях, відроджували ся і потім лишень почали доповнювати ся салдатами Поляками.

Робітник Петренко протестував проти промов Українців-націі і вказував, що доля всіх народів Росії рішаєть ся не тут по заду, а там на фронті. Українці на думку бесідника недалеко відійшли від Вільгельма, котрий говорить: „Хто хоче мира, хай уоружуєть ся“.

Представник ради робітничих депутатів Левін уважав недопустимим для відповідальних політичних діячів розпливати ся над „стихією“. Коли робітники підуть нищити фабрики, я, — заявив бесідник — колиб навіть знав, що мене розірнуть, крикнув би: „стійте“ (Бурливі оплески). Ви говорите, що вас душили, а Жидів, а Вірмен, а Поляків, а Грузинів не душили? Значить, усі ті національності повинні творити свої полки? (Довготривалі оплески). Бесідник з обуренням підніс, що Українці змішують російську демократію з Родічевим і „Русск-им Словом“ (Крики: „Що се — насмішка?“). Бесідник закінчив свою промову окликом, що коли Українці захоплюють уоруженою силою власть у депотичного правительства, се — додатна стихія, а коли у зорганізованій демократії, се — ганьба й ганьба... (Довготривалі шумні оплески).

Робітник Верле закликавав російський і український народи простягнути один другому руки й крикнув: „Хай живе загальне братерство й мир!“.

Велике схвилювання викликала пристрасна, щира промова робітника Семечка, що домагав ся від Українців охорони не своєї окремої волі, а свободи всіх російських народів і рятунку Росії від розгрому і загибелі, заразом і рятунку України.

Предсідатель комітету військових депутатів підполк. Отодкий, докоряючи Українцям у підмінуванню організації анархією, свободоловності шовінізмом, також домагав ся в імя свободи усієї Росії відсилки всіх 3000 на фронт.

Юнкер Дельбрете (Лотиш) оповів про се, як в 1905 р. революційна лотиська демократія сформувавала відділи „лісових братів“, і заявив від імени Лотишів, що тепер лотиська демократія не підіймає меча проти російської демократії і з здивуванням глядить на войовничі задуми українських демократів.

Робітник Лейченко переконував збори, щоб не приймали проти 3000 салдатів агресивних мір, аби не викликати шовіністичного зриву.

Представник офіцерської депутатської ради Трескін, закликаючи Українців до довіри російській демократії, висловив своє здивування з причини неприсутности на залі

проф. Грушевського й Винниченка в хвилі обговорювання такого гострого питання.

Останній говорив начальник міліції пор. А. Лепарский. Я не розумію, — говорив він — як люде, що називають себе соціалістами, що витерпіли за те право, можуть говорити про бажання своєї армії з такою піною в роті... Вони разом з іншими соціалістами повинні крикнути: „Геть з мілітаризмом!“... вони повинні розуміти, що національні питання кінець кінців повинні упасти як витворені для утилітарних цілей... Бесідник задав питання, хто візьме на себе відповідальність, як відселонять ся всі фронти. Українці, як чули збори, скинули з себе відповідальність за будущу акцію 3000 салдатів. На кожог переложити сю відповідальність? Бесідник вказував, що відповідальні політичні діячі повинні бути тверді, як скеля, і не повинні стирати ся перед сею „стихією“... Ряд записаних до голосу вичерпав ся.

З окремою заявою виступив Поляк-салдат. Як він сказав, управа союзу всіх польських організацій у Петрограді заявила, що тепер не час творити свої окремі військові часті, що тепер всі нації повинні бороти ся разом за одну ідею свободи народів. Одначе Українці не повинні вийти з сеї залі огірчені на душі, збори повинні винайти золоту середину й ухвалити компромісову постанову.

Предсідатель попросив дозволу поставити під голосування предложену обєднаними виконавчими комітетами робітничих, військових і студентських представників резолюцію. В явнім голосуванні більшістю 264 проти 4, причім 38 здержало ся від голосування, прийнято резолюцію, яку ми подали вище. Вислід голосування викликав бурливі, довготривалі оплески. Перед голосуванням Українці-депутати заявили, що вони наслідком того, що значна частина їх фракції розіхала ся, здержують ся від голосування.

Поправку пор. Романенка в тім напрямі, щоб вислати 3000 Українців до якоїсь дивізії на фронті з українською більшістю, відкинули всі проти 13-х.

Порішення ген. А. Брусилова.

Під впливом української депутації, яка явила ся у ген. А. Брусилова, та правдоподібного представлення ген. Ходоровича, як можна здогадувати ся з його заховання, ген. А. Брусилів згодив ся на компроміс. Дня 4 мая головний начальник української військової округи одержав від ген. А. Брусилова телеграму з повідомленням про те, що з боку головного команданта нема перешкод в комплектуванню охочекомонного (добровольців) українського полку, комплектування котрого повинно відбувати ся виключно з добровольців. Для вивчення полку та його організації можна лишити у Києві небільше 500 Українців, що знаходять ся на роздільнім пункті. Всіх інших Українців-салдатів треба негайно вислати до їх частей на фронт. Полк має перебувати в однім із пунктів української округи (поза Києвом). Начальник округи повідомив про сю телеграму представників 3000 салдатів-Українців.

З приводу такого порішення справи з боку ген. А. Брусилова Українська Центральна Рада прийняла резолюцію, подану нами в 152 ч. „Вістника“. Справа поки-що полагоджена, бо як читаємо в „Кіевскій Мысли“ з 6 мая (23 квітня), військової український комітет оголосив такий поклик: „Хто записав ся до українського „охочекомонного“ полку, повинен явити ся 7 мая (24 квітня) о 10 год. в педагогічнім музею для відсилки до бендерських казарм“.

Може не від річи буде подати тут ухвалу петроградської ради салдатських депутатів у справі творення національних полків. „Новое Время“ з 6 мая (23 квітня) доносить: Виконавча комісія ради салдатських депутатів постановила запропонувати дотичним інституціям не творити полків окремим національностей. Давніше утворений полк Лотишів будуть доповнювати в порядку, який устанавлено раніше. Творення же нових полків, українських, естонських та інших, признала виконавча комісія цілком неможливим, бо се може спричинити нелад у справі організації військових відділів.

Пісня відродження.

(На мотив „Задзвонимо разом, браття“—муз. Воробкевича)

1.

Гей, устанем, друзі, разом
І вперед, вперед підем, —
Між Карпатами й Кавказом
Правду й Волю заведем!

Встанем, підем і добудем
Все, що ворог захопив;
В вільнім краї рівні будем
Без панів і без рабів.

Нехай світ увесь пізнає,
Що ми вільні й будем жити,
Що ніхто вже не здолає
Нашу волю задушить!

(Розвага).

2.

Праця й сила—запорука,
Що Край Рідний розв'іте,—
Тільки праця з царства муки
В царство щастя поведе!

Тож—до праці! Час не гаймо,
Кожна хвиля дорога;
Краю Рідного не даймо
На поталу ворогам!

Кликнем клич могутній вільно
З мільонів уст зараз;
„Україна — нероздільна
Від Карпат і по Кавказ“!

3.

Україно! Краю Рідний!
Тож прийшов великий час:
Вже лунає клич побідний
Від Карпат і по Кавказ!

Україно! Твої діти
Вільні йдуть — не в кайданах,
Засівають волі квіти
На відроджених ланах.

Україно! Рідний Краю!
Тож минає час страждан:
Синьо-жовтий прапор має
На шляху нових завдань!

О. Кобель.

Справа українізації народнього шкільництва на російській Україні.

В сій справі, як доносить „Кіевская Мысль“ з 11 мая н. ст., була присвячена дводневна нарада, в якій взяли участь урядники наукової округи, місцеві громадянські діячі, директори народніх шкіл і кілька народніх учителів. Обговорювано питання заведення науки в українській мові в низших народніх школах. Справи середніх наукових заведень не обговорювано. Наряду відкрив вступною промовою куратор наукової округи М. Василенко, котрий познайомив зібраних з ухвалами українських педагогічних з'їздів,—київського й волинського.

Виміна думок у справі заведення викладів на українській мові в народній школі тягнула ся протягом двох днів. Найвиразніші думки висловили отєї особи: Помічник куратора наукової округи В. Науменко висловив ся в тім дусі, що заведення викладів на українській мові в низших сільських школах можливе. А що торкаєть ся городських шкіл, тут уже повстають сумніви. Треба ступнево приготувати населення до українізації так, аби українізація йшла не зовні, а в середині. В принципі українізація безумовно необхідна, але в практичній роботі її треба переводити в міру потреби, заховуючи мудру обережність. Що торкаєть ся літературної української мови галицької орієнтації, в народній школі можна обійти ся і без неї. Для ужитку сільської школи вистарчать зовсім ті 1500 слів, які має народня мова. Українську мову виробить з бігом часу само життє. При заведенню викладів на українській мові треба конче рахувати ся з думкою батьків.

І. Стещенко говорив від імени українського громадянства. На думку д. Стещенка не може бути ніякого питання про негайну українізацію всіх шкіл. Її треба переводити ступнево. Та її не треба відкладати на будуче, а необхідно зараз же зайняти ся питанням практичного переведення її в життє... Український педагогічний з'їзд, ухвалюючи свою резолюцію, стояв на педагогічних основах і безумовно буде і надалі руководити ся сею основою... Питання про мову стоїть тут якби про якусь галицьку мову-страхопуд. Але не треба забувати, що є українська літературна мова, яка не є страхопудом. Коли загалом говорити про страхопуд, треба пригадати, що й російська мова як мова викладу може бути страхопудом. У будучині українська мова розвинеть ся... Несправедливо підсуюють нам і иншим, що ми хочемо роз'єднання, — сього не було й не буде. Ми, Українці, хотіли-б, аби завтра все розцвіло ся на українським ґрунті. Важна річ довідати ся, наскільки учительський елемент почуває себе в силах помогти нам в справі українізації. Тому треба конче звернути ся до учительських товариств з тим питанням.

Окружний інспектор Я. Коблов не уважав термінологію „український народ“ і „українська мова“ відповідною для народу й характеру краю. Відповіднійша була-б назва „пів-

денна Русь“, як є назва „північна Русь“. Своє балакання закінчив Коблов заявою, що се його особиста думка. Ф. Николайчик указував, що при переведенню українізації в школах необхідно рахувати ся з думкою батьків. Николайчик полемізував з висловленою на зборах думкою, що при порішенню питання про мову викладу в селах можна опирати ся на народніх учителях... Треба також рахувати ся з етнографічним складом населення чотирьох північних повітів чернігівської губернії і з числом жидівського й польського населення в даній місцевості.

А. Фещенко зазначив, що в голосах народніх учителів і громадянських діячів, які домагають ся українізації, є багато поспіху, одушевлення і недостач. Резолюції українських учительських з'їздів зовсім промовчують те, чи будуть особи й інституції рахувати ся з думкою народу. А між тим від того треба почати. Поспіх сторонників українізації покажуть ся передовсім у бажанню завести виклад на українській мові від осені сього року. Се неможливе, бо нема підручників ані учителів. Дуже небагато учителів мають підготування до викладів на українській мові. Галицька мова для нашого краю не надасть ся зовсім. Селяне не розуміють сеї мови. Поспіхом і заведенням галицької мови можна здискредитувати українізацію, бо виклад на сій мові може викликати нарікання з боку населення і відтрити його від школи. Треба конче не спішити ся, а попрацювати над розробленням сього питання і приготуванням педагогічного персоналу.

Окружний інспектор А. Липеровський при обговоренню питання про організацію курсів для приготування учительського персоналу заявив, що як тільки стало відомим, що школу на Україні задумують зробити національною, звідусіль стали приходити прошення, в яких особи з вищою освітою предклали свій труд для України. Липеровський запропонував перевести учителів Великоросів на Московщину, а Українців на Україну.

Куратор округи М. Василенко у своїй кінцевій промові вказав на те, що сила практичного переведення викладів на українській мові містить ся в місцевих організаціях. Необхідно увійти в контакт з ними, познайомити їх з нашими поглядами на сю справу. Тільки спільними силами можна перевести сю справу з педагогічним успіхом. Далше куратор запропонував утворити комісії для порішення питання про заведення викладів на українській мові.

Результати наради можна звести до отсього: Ухвалено завести виклад в матерній мові в сільських початкових школах від початку будучого шкільного року тільки з першої групи і притім за згодою місцевого населення. В першу чергу українська мова буде заведена там, де населення чисто українське. Для приготування учительського персоналу поробить ся такі заходи: Непізнійше 28 мая н. ст. відкриєть

є у Києві інструкторські курси з числом слухачів 70 люда. Курси будуть комплектуватися особами, котрі з одного боку добре знають українську мову й літературу, а з другого мають достаточний педагогічний досвід і користуються авторитетом у педагогічному світі. Приготовані таким робом інструктори стануть керманічами повітових курсів для народних учителів. Таким робом з початком шкільного року перші групи початкових шкіл будуть забезпечені учительським персоналом, вповні приготованим для викладу в українській мові. Задумано також в учительських інститутах і семінаріях утворити катедри українознавства й тепер уже підібрати кадру необхідних учителів, які могли б узяти участь як керманічі інструкторських курсів.

Що торкається заведення викладу в українській мові в городських школах, ухвалено заховати подвійну обережність і подрібно розглянути се питання на найближшій нараді.

Куратор київської наукової округи розіслав председателям земських і городських управ заклик, в котрім подаючи до відома, що почавши від будучого шкільного року, задумується приступити до викладів у школах на українській мові, запитує, чи вважають вони необхідним: 1) у нижших початкових школах, починаючи від осені 1917 р., вводити ступнево в міру потреби виклад в українській мові, розуміється в місцевостях з перевагою українського населення, 2) в двокласових і вищих початкових школах також в міру потреби приложити систему викладу в українській мові й 3) у вищих початкових школах завести в круг предметів виклад української мови, історії і географії. В разі порішення цих питань у позитивнім дусі куратор запропонував уладити в кождім повіті протягом найближших ферій учительські курси для приготування учителів Українців.

Як подає „Кієвская Мысль“ з 11 мая н. ст., у звязку з відчуваною в теперішню хвилю з боку управи наукової округи потребою контакту в справах науково-виховавчого характеру з педагогічним персоналом, батьками, національними і громадянськими організаціями, що стоять більше або менше близько до науково-виховавчої справи, куратор наукової округи М. Василенко постановив утворити при окрузі під своїм председательством тимчасову раду та звернув ся з проською вибрати представників від університету й вищих жіночих курсів по два, від медичного інституту й вищих жіночих курсів Жекуліної по одному, від делегації комісії учителів середніх і низших наукових заведень—9, від батьківських комітетів—5, від города й земства по 2, від педагогічного окружного товариства—2 й по 2 представників від національних педагогічних організацій— української (1 від „Просвіти“ й 1 від „Шкільної Ради“), від жидівської та польської; крім того до ради увійдуть помічник куратора, окружні інспектори й директор народних шкіл київської губернії.

3 голосів російської преси про українську справу.

В попереднім огляді голосів російської преси про українську справу (ч. 152 „Вістника“) не без вдовolenня зазначили ми „соломонівське“ рішення відомого націоналістичного посла до Думи Василя Шульгина „віддати Київ заблудшим братам (Українцям), аби не віддати його ворогам“. Рішення, як бачимо, умовне. Шульгин віддає Українцям Київ остільки, оскільки йому грозить ворожа рука названого по імені ворога— Німця. Коли-ж нема сеї небезпеки або, як є, та мине, — на сей випадок Шульгин очевидно наново зголосить свої права до Києва.

Та ще не минула небезпека, оскільки вона існує, як орган Шульгина— „Кієвлянин“— в яким він те своє „соломонівське“ рішення висловив, поспішив пригадати йому слова його батька Віталія, написані пятьдесят літ тому

в тімже „Кієвлянин“— що Україна— се „край російський, російський і ще раз російський“. Пригадавши сі слова Шульгина батька, мабуть для підтримання російського патріотизму у Шульгина сина, з нагоди українського конгресу у Києві, „Кієвлянин“ закликає всіх, хто в сім краю „думає й чує по російськи“, єднати ся й боронити засади російськості против українізму. „Українським організаціям— виводить „Кієвлянин“— і українським домаганням повинні ми протиставити російські організації й російські домагання. Загально-російська мова й загально-російська культура повинні дістати тут свою точку опертя й свою оборону. До кінця будемо називати наш край Русю (чому не Росією? Ред.)... а те варіче, яке Українці називають українською мовою, будемо називати „южно-русским языком“ (?). Завше і в усім готові дбати про потреби нашого краю, боронячи його історичних особливостей і звичаїв (подумаєш! Ред.), але не на засаді українського повністичного відщепенства, тільки на засаді тих історичних прав, які прислугують колиці Русі“.

Таке „національне“ вірую „Кієвлянина“. Не здає він своїх позицій, покладає надію на „здоровий інстинкт“, селянства й тужить, що боротьба з зовнішнім ворогом не дозволяє віддавати багато часу на боротьбу з внутрішнім ворогом.— Останні вісти з України говорять, що київські чорносотенці знайшли час і устроїли наразі маленький погромчик.

Від практичної політики „Кієвлянина“ у українській справі перейдемо до його теоретичних поглядів у національній справі загалом і в українській зосібна.

В числах з 8 та 12 квітня ст. ст. містить „Кієвлянин“ статтю якогось Ник. Я. п. з. „До питання про місцеві автономії“. Притоку до написання статі дала обставина, що кн. Львов заявив прихильність правительства до культурно-національного самоозначення народів Росії. „В більшости випадків— каже автор статі— культурно-національне самоозначення розуміють у нас лише в формах автономії, забувають очевидячки, що для здатної до життя автономії потрібні особливі умовини. В складнім державнім організмі найлекше повинні творити ся автономії тих його частин, які р а н і й ш е (підчер. скрізь ред.) мали самостійно-політичне життя та берегли своєї народности. В таким положенню у нас є Польща, відокремленне якої в окрему одиницю в її етнографічних межах не може, розуміється, стрінити ж а д н и х п е р е ш к о д. Далі йдуть області, які не утворили власної державности, але цілком відмінні по свому культурному й етнографічному складу від інших частин країни. В Росії такою областю є Фінляндія (?), автономний устрій якої недавно потвердило тимчасове правительство. Значно трудніше рішити питання про такі одиниці, які не мали самостійного державного життя протягом довшого часу, а по свому етнографічному складу лише трохи різнять ся від державного центра, не відокремлюючи ся від нього цілковитою протилежністю культури. В таких випадках особливо тяжко усталити межі цих автономій, а в такім саме положенню є передовсім Україна. Самостійне життя київської Русі остаточно скінчило ся з початку 15 віку; потім почала ся доба литовсько-польського панування, потім панування Москви. Населення України зберегло свої окремішности, але вони не такі великі, щоб покласти різку межу між Україною, Великою Русю та Білоруссю. Лишається безсумнівна єдність (?) племені, розгалуженого на три частини, й передовсім лишається в корні єдність (?) мови, зрозумілої всім, що знають одно з сих нарід. В сім полягає найбільша трудність розв'язання питання про самостійну Україну“.

По сім розклясіфікуванню народів на історичні й неісторичні, близькі й далекі між собою автор ставить цілий ряд знаків запитання коло кождої „автономії“, якби вони здійснили ся. Припустім, — каже він, — що всі сі автономії— українська, білоруська, литовська, лотиська й естляндська здійснять ся і тоді замість держав російської республіки буде якась російська державна „черезполосица“.

Досить глянути на карту й зараз виникнуть питання: а Бесарабія з її ріжноплеменним населенням? А Одеса, з котрої лишається зроби́ти вільне місто? А Крим? А все по береже Чорного й Азовського моря? А розкинені всюди безпереривні поселення великоруської народности? "

Відний автор думав, що не можна знайти відповіді на поставлені питання, і далі говорить про „широку самоуправу“, яка може заступити в таких „черезполосних“ краях автономію. „Змагання до культурно-національного самоозначення цілком природне для кожного народу і йому не треба ставити перешкод, але се завдання безумовно здійснимо й без автономії, лише при умові утворення широкої самоуправи, яка відповідала б місцевим кравчим ознакам. Тоді буде забезпечена передовсім воля уживання різних мов та нарід і вони дістануть можливість всебічного розвитку й удосконалення. Віділлють ся релєвнійші місцеві форми окремішности й лише тоді яко дальший ступінь за самоуправою прийде автономія“. Під таке розв'язання самоозначення в першу чергу підходить на думку автора очевидно українська справа. Загалом автор противний національно-територіальній автономії, а то з тої причини, що не має надії, щоб „в автономних частинах була повага до державної цілоти, була свідомість потреби її збереження, жила ідея великодержавности цілої країни“.

Подібне намічене розв'язання української справи находимо і в „Кієвській Мислі“. В числі з дня 20 квітня ст. ст. находимо в сій часописи „теоретичний“ вступ до ряду статей п. з. „Національно-політичні домагання в Росії“, підписаний И. Д.—о н ь.

Автор на початку стверджує „факт, що народи Росії в особі своїх найсвідоміших елементів жадають волі й самостійности для свого національного життя. Не у всіх націй Росії змагання до самостійности однаково інтензивне, не всім їм потрібна однакова форма самостійности. Але майже всі нації простують до такого устрою громадського життя, щоб забезпечити собі вільний національно-культурний розвиток. У вільній Росії не повинно бути національного гнету, як не повинно бути загалом пригноблення одної частини населення з боку другої. У вільній Росії не може бути національного гнету, коли сила держави мусить розвинути ся та укріпити ся, а не бути за судженою на повільний розклад і ослаблення. Державою, на території якої живуть різні нації з різними культурами, звичаями, мовами, традиціями та змаганнями до громадсько-політичного ладу, — державою націй можна управляти або деспотично, систематично пригноблюючи кожду вільну думку, кожде змагання до самодіяльности, або послідовно — демократично з повними гарантіями вільного розвитку для кожної нації. Третью шляху бути не може, коли держава не хоче йти шляхом занепаду й розкладу“.

По сих слухних увагах рекомендує автор „послідовну демократію“ яко найкращу заступницю національної справи. „Засадниче розв'язання національного питання — каже він — не творить жадних трудностей для послідовної демократії. Послідовна демократія, якою є переважно соціально демократія, давно розв'язала се питання в зміслі признання кожній нації права культурного й політичного самоозначення. Соціально демократія знає, що не можна накидати чужої власти нації, яка пробудила ся до самостійного, культурного й політичного життя, не можна сього робити, не накладаючи кайданів політичного рабства на ціле населення країни. Коли вже нація виявила бажання жити самостійно в тім чи іншій відношенні, коли вона себе вже означила, то жадні міркування не можуть примусити послідовної демократії відмовити такій нації права на здійснення її національних змагань. І в сій здійсненні нація може рахувати на цілковите діяльне підтримання з боку соціальної демократії. Воля кожної нації, виявлена ясно й без сумніву, є законом для послідовної демократії країни“.

Інакше, як знаємо, поводить ся „послідовна демократія“ у відношенні до українства в кієвських салдатських,

робітничих і инш. громадянських комітетах. А ключ до вияснення сього відмінного від теорії поведення на практиці находимо в сих словах автора статі, який напевно й себе причисляє до „послідовних демократів“. „Пізнати народню волю в національним питанню — значить — поперше: переконатися щодо домагань, які дійсно виставляють народні маси, а подруге: вияснити, наскільки народні потреби освіти й політичної самодіяльности получені з сими домаганнями“.

Знаємо, яке заклопотання між „послідовними демократами“ викликали приготування українських центральних організацій до різних національних зїздів; знаємо, з якою нехитію вони дивили ся на ті зїзди, на котрих була репрезентована народня маса. Бачили й „послідовні демократи“ сю народню масу в салдатських мундурах перед Гадю робітничих і салдатських депутатів у Києві з домаганням утворити українське самостійне військо. Але „послідовні демократи“ не хотіли „переконувати ся“ щодо домагань українських мас, окричали ті домагання реакцією й контрреволюцією, бо... вони яко національні не до смаку „послідовним демократам“.

Є виїмки з правила, але до сих виїмків не належить українська справа. „Не національне питання, а національні питання притягають до себе увагу послідовної демократії Росії—каже автор статі. Та форма і той обем культурної та політичної самостійности, який для одної нації є необхідною умовиною її матеріального й духового розвитку та можливого спожиття з иншими націями в одній державі, для иншої нації можуть бути не лише зайві, але й шкідливі, бо стримували б розвиток і утруднювали б спожиття з иншими націями. Се залежить від ступня відчуження національної культури даної нації від національної культури пануючої в державі нації, се залежить і від ступня самостійности національної культури, а головним чином від ступня, так мовити, політичної зрілості даної національної культури, себто від того, наскільки дана національна культура може впоїти в себе елементи загально-людської культури сучасного громадянства“.

На жаль не маємо під руками продовження статей, щоб переконатися, до якої категорії націй зачислив автор Українців, чи до тих, для яких потрібна найширша форма й найбільший обем самостійности, чи до тих, для яких усяка форма самостійности зайва та шкідлива. Щасливі будемо, як знайдемо ся хоч по середині та дістанемо з руки „послідовного демократа“ хоч „широку самоуправу“, уділену нам уже ласкаво „Кієвлянин-ом“.

З німецьких голосів про українську справу.

Коли говорити про німецьку пресу та її відношення до української справи в останніх тижнях, треба згорі зазначити, що як державно-німецькі часописи подають досить велике багатство вісток з життя російської України в пореволюційнім часі, так німецькі часописи Австро-Угорщини йдуть далеко позаду за своїми державно-німецькими сестрами, рідко мають власну вістку, а в більшости передрукують вістки таких часописей, як „Vossische Zeitung“, „Berliner Tageblatt“, „Lokal-Anzeiger“, „Frankfurter Zeitung“ і т. д. А вже про статі, присвячені українській справі, поза маленькими виїмками („Reichspost“ і деякі инші), й не говорити. Чи є се продовження давньої ігноранції, чи подиктоване воно страхом зразити собі Поляків, яким пожертвовано не тільки Галицьку Україну, але й найнещасливішу з українських земель Холмщину, а у великій мірі й Волинь, — не змінє справи.

З часописей Німеччини найменше вдоволяє Українця становище „Osteuropäische Zukunft“, яка побіч річевих вісток і статей приносить нераз вістки й плани, такі

дивні, що просто за голову можна вхопити ся. З статей і заміток цього двотижневника в останніх зошитах ще найцікавіша стаття Павла Дена (Dehn) в 9 ч. про „Політичне значіння української справи“. Ствердивши головами посла шведського Райхстагу та професора університету д-ра Рудольфа Челена з його книжки „Політичні проблеми всесвітньої війни“, Оттона Бавера в січневій зошиті з 1914 р. соціалдемократичного місячника „Der Kampf“ і Сазонова, що український рух був головною причиною виповідження війни центральним державам з боку Росії, пише далі автор:

„Ще дуже далеко до того, щоб було достаточне зрозуміння політичної ваги української справи для будучого уложення відносин між осередніми державами й Росією. Тут і там підіймали ся скептики й говорили, що Українці ще не дозріли до державної самостійности, се тупа маса без розвинутої національної свідомости. У своїм викладі в берлінській філії Німецького Союзу східної мархії (Ostmarkverein) звернув ся у половині марта тайний радник проф. др. Дітріх Шефер з берлінського університету проти цього закиду та сказав: Прийшовши раз в рух, може се швидко стати ся инакше й українство може показати свою волю. Він згадав про байдужність Німців, на яку нарікали ще перед одним людським віком.

„Увільнення України згід Росії належить до найважливіших причин і цілей всесвітньої війни. Дві великі держави попали через те в противенство, якого й не вирівняєш. Як що проти сподівання лишено-б на боці українську справу при будучих мирових переговорах, ще тому не зметено-б її з лица землі, навпаки вона все наново виступає доти, доки не найде вдоволяючої форми своєї розвязки. Що зараз для Українців треба добути, се бодай повну самоуправу під доглядом і запорукою осередніх держав“.

Коли одна частина німецьких політиків носить ся з „визвольними“ плянами, будуючи їх на природних багатствах України, инша частина, котра має в руках управу Німеччини, уважає плян здобуття України центральними державами дуже квасним виноградом. Півнофіціальна „Kölnische Zeitung“ принесла пару статей п. з. „Ціли та шляхи світової політики“. Перша з тих статей присвячена головно відношенню Німеччини до України. До статі додала редакція примітку, що вона походить з поважних кругів, але жадні урядові власти ні не спонукали автора написати статю ні не впливали на нього.

Є два в основі ріжні головні напрямки — виводить автор — щодо будучого становища Німеччини в ряді світових держав. Один напрямок зовсім не рахуєт ся з опертем Німеччини або почвірного союзу на одну або більше сьогодні ворожих держав. Сей напрямок бачить забезпечення німецького розвитку або в однаково мирнім управильненню своїх зносин на всі боки або в здвигненню оборонної сили, зверненої фронтом однаково на всі боки. Другий головний напрямок шукає опертя і порозуміння з Англією або Росією. Що торкаєт ся Росії, „коли Німеччина при кінці війни звернет ся своїм фронтом на схід через політичне й економічне скривдженне Росії, Росія відповість правдоподібно тим, що вибере свою орієнтацію в англійським напрямі. А сим робом дістала-б Англія істотну передумову продовжати наше (німецьке) політичне й економічне окруженне; бо вона може бути певна французької й американської підпомоги.

„Частина політиків, котрі давніше й тепер бачуть в Росії головного, що більше, одинокого ворога Німеччини й проти неї хотіли-б утворити щось в роді солідарности Європи, бажають скріпити середньо-європейський блок через розширенне на схід коштом Росії, через розчленуванне російського державного організму. Крім Польщі й надбалтійських провінцій, страта яких тільки мало що нарушила-б силу Росії, передовсім число її населення, треба відповідно до їх думок вирвати цілу Україну, а як можливо, Фінляндію з російського комплексу земель. Програма, як відомо, не нова; її розвинено за часу кримської війни в Англії, вона найшла в боротьбах за пристушення Прусії до заходу

або до сходу в сій війні сильний відгомін також у пруського лібералізму й творила зміст пропамятного письма, котре вислав під британським впливом тодішній пруський посол у Лондоні, Бунзен, до міністра Мантефеля (і котре довело до його відпустки). Пропамятне письмо домогало ся звороту аляндських островів і Фінляндії Швеції, привернення Польщі й відвертя Росії від Чорного моря через відірванне українських провінцій, які — так само, як придунайські князівства — мали припасти Австрії; зате мала вона відступити Ломбардію Сардинії. Як думав Бісмарк про сі пляни, котрі заступали тоді навіть деякі ліберальні круги, дані про се можна визбирати з пятої глави першого тому його „Споминів і згадок“.

„Не можна тут відповідати на вступне питання цілої програми, чи загалом можна здійснити її під воєнним оглядом і переперти дипломатичним шляхом. У кождім разі треба-б було пожертвувати їй навіть у найкращім випадку всі инші воєнні цілі. Колиб були мілітарні умови, може було-б можна осягнути таку розвязку від Англії під дипломатичним оглядом, бо смертна ворожнеча Німеччини й Росії і можлива столітня континентальна боротьба між осередньою Європою і східною Європою — а одно й друге було-б наслідки сеї розвязки — увільнила-б Британію від двох світополітичних ривалів, котрі винищували-б свої сили проти себе. Сама про себе Україна означала-б, розумієт ся під воєнним і економічним поглядом значний приріст сил для осередньої Європи й таку саму страту для Росії. Українські губернії числять яких 30 мільонів населення. Колиб відірвано також Польщу, надбалтійські провінції і Фінляндію, число населення Росії зараз зменшило ся-б о яку третину на 120—125 мільонів. Зовсім незвичайне економічне значіння України для царської держави. По Рудницькому припадає на неї 32% усієї площі під управу в європейській Росії, третина російського збору хліба, $\frac{5}{8}$ жнив цукрових буряків, третина скількості худоби в європейській Росії, 64% сирого заліза й 70% продукції вугля цілої російської держави. По відірванню Польщі й України лишила ся-б Росія поки що майже без власного вугля. Торговельні зносини між царською державою й Україною продовжували ся-б очевидно далі, бо господарка останньої — поминувши надвишки для вивозу, які розсилаєт ся через Чорне море — тяжить зовсім природно до центральної Росії яко до ринку збуту. Вже чисто економічна залежність від відірваних земель приневолила-б Росію доложити всіх сил, аби здобути їх назад. Загалом не може бути сумніву щодо того, що Росія по ампутації, як її переведено хотіли-б побачити прихильники усамостійнення України, а ще більше по відірванню Польщі, приступила-б незабаром знову до „збирання російських земель“ і зробила-б боротьбу проти винувників розшматкування, заступлену однодушно цілою великоруською нацією, головною цілю своєї заграничної політики. Підмога Англії й Франції в сій боротьбі була-б певна, а бодай дуже правдоподібна, бо-ж вона звертала ся-б проти Німеччини. Чи можна-б було уважати українську державу досить певним і сильним чинником опору проти великоруських атаків, сумнівна річ. Є політики, що ціле українське змаганне до незалежности уважають тільки апітацією дуже рідкої верстви інтелігенції й дуже скептично дивлять ся на внутрішню участь українських мас у русі. Є учені, котрі заперечують збережену національну та язикову своєрідність і самостійність України; проф. Брікнер бачить далеко меншу ріжницю між великорусиною і „малорусиною“ ніж між горішно-німецьким і долішно-німецьким нарічем. До того треба додати, що між Великоросами й мешканцями України нема гострого релігійного противенства, яке ділить римокатолицьких Поляків від Москалів. Тертя між польською і українською державою, котрим не можна-б було залобігти (такі тертя вже тепер є в дуже великій мірі між заступниками обох рухів), ослабили-б їх позицію, а скріпили-б позицію Росії й улекшили-б взаємне вигриванне з боку московської політики. Без устанни й неспокої, постійна,

підземельна кертична робота, неперервні дипломатичні боротьби, вічна небезпека війни та вкінці сама війна була-б вислідом таких передумов. Ще в далеко іншій мірі—ніж у минулїм столїттю Балкан—став би європейський схід осередком бурь і туч; а в кождї громавицю нехибно й у першу чергу дістала ся-б Німеччина. Для всесвітньої політики на службі світово-економічного розвитку лишило ся-б мало сили. Інші держави довершили-б тимчасом подїлу землі й економічних сфер впливів.

„Таку розвязку, яка скалічила-б німецький розвиток, може поручати тільки той, хто сподїваєть ся від нерозплаткованої Росїї повного знищення Німеччини в короткїм часї. Хто ще якоесь думає про можливість німецької світової держави побіч Росїї, мусить відкинути її“.

Що ся статя з „Kölnische Zeitung“ (друге ранїшне виданне з 20 мая, ч. 485) зробила сильне вражінне в деяких політичних кругах Німеччини, доказом того, що зараз подала її в головній основі (про Україну все) „Vossische Zeitung“ (ранїшне виданне з 26 мая, ч. 265), лишаючи поважні міркування побіч анахронїстичних неуцтв таких „учених“, як Брікнер, ще й з називаючи статю такою, на яку варто спеціально дуже звернути увагу (ganz besonders beachtenswert).

Давні приятелї Українцїв з німецького наукового й публіцистичного світа з правдивим вдоволенням реєструють факти змагань російської України до політичної самостійности. На шпальтах „Berliner Börsen-Courier-у“ напр. у передовиці зясовано вислід всеукраїнського зїзду у Києві. Тут також майже рівночасно з статєю в „Kölnische Zeitung“ надрукував проф. др. Павло Рорбах в ч. 236 (з 23 мая) статю п. з. „Критичне розвиткове темпо в Росїї“. Зазначивши, що російські інородці увільнили ся тільки від російського царизму, але не усунули ще грози московського націоналізму, який гризе їх, вказує автор, яку важну роль відграють Українцї в Росїї, бо без них є Великороси в меншости в державі з 47%. Далї нарікає автор, що досї замало поважно брали українську справу, Українцїв уважаю Росіянами, хоч вони не тільки є окремим народом, але й мали колись власну державу. „Україна се властива стара Русь, багато давнїша ніж Москва“, а визначний учитель російського державного права, петроградський професор Нольде, пише в своїм творі про державне право Росїї: В переяславському договорі (1654) признано Україну самостійною державою в унії з Москвою і в головній основі має ще сьогодні правну силу сей договір, що забезпечував Українцям їх власного начальника — гетьмана, право власних заграничних послів і т. д. „Несвідомим могло-б се видати ся безпільною державно-правною дрібницею, але Українцї самї заступають сьогодні се становище“. Оповівши, як київський всеукраїнський зїзд постановив довершити діло автономії України до часу скликання російських Установчих Зборів, і задержавши ся дещо довше над українською манїфестацією у Києві, пише автор: „Отже мир з Росїєю, так! Але мир дійсно з цілістю народів, що творили дотеперїшню російську державу. Жадної видачі Українцїв, Фїнів, російських мусульманів, Грузинів, Естів, Лотишів, Литовцїв, надбалтїйських Німцїв їх дотеперїшнім великоруським гнобителям! Великоруська республіка, скоро тільки вона зміцніє, не буде незабаром зовсім різнити ся щодо трактування так званих інородцїв від великоруського царизму. Не маємо найменшої запоруки, що вона не спробує, як тільки зможе, разом зібрати всіх тих сил проти Німеччини й против осередньої Європи. Щойно коли неросійські народи матимуть своє повне право самоозначення, будемо перед тим забезпечені. Українцї й Фїни се в першій мірі найважнїші національности, волю яких ми признаємо, заступництва котрих при мирі мусимо жадати, коли маємо вдавати ся в переговори“.

Сконстатувавши загальний розлад у Росїї, пише автор: „Щораз виразнїшим стає, що вибила година Росїї. Але й вибила — не для упадку, а для визволення — година поневоленних народів. У них можемо призбирати вели-

чезний капітал моральних завойовань, завойовань, що не стоять нас ніякої крові й жадних грошей, противно зашадять нам на тепер і на будуче безмежні жертви в майні та крові. Не найменшим капіталом при сїм буде се, коли в сей добі поневолений світ прийде Німеччина яко така, що принесе волю! Не Росія є ворогом, ще менше народи Росїї, навіть не Великоросів потребуємо на довший час уважати нашим ворогом, тільки насильство й примусове збиранне всіх, навіть немосковських народів з боку Великоросів проти Німеччини. Кїнець сеї епохи в Росїї означатиме заразом найбільший триумф німецького оружя в службі волї й культури!“.

Ще инший автор бажає, щоб австро-угорські Українцї здобули ті права, які мають російські. Про „Визволення Українцїв“ (розумїєть ся, в Росїї) подав передовицю др. Вільгельм Кіски з Брукселї (Brüssel) у „Kölnische Volkszeitung“ (вечірнє виданне з 23 мая, ч. 402). Подавши довгий ряд проявів з теперїшньої весни України, каже автор: „Словом, коли все не заводить, беруть справи на Українї такий зворот, що може мати велике значіння для цілої Європи“. Автор, відомий з гарної брошури про українську справу від осени 1915 р., коли випустив у серїї „Der Weltkrieg“ (Всесвітня Війна) в 34 зош. працю п. з. „Україна й національно-український рух“, нагадує дещо з визвольного руху Українцїв, переходить до мартирології галицьких Українцїв і до змагань Українцїв утворити власну державу. „Тепер, здаєть ся, дійсно сповнюють ся їх мрії“ — каже автор. „Українцї самї взяли в свої руки укування своєї долї, себто своє визволення, і хочуть зробити себе незалежними не тільки від ласки царизму, але й загалом від усякого російського спільного державного правителства, від якого ждуть тільки дальшого гнету своєї національности“. Далї зазначає автор, що цісарське письмо з 5 падолиста навіть не згадує про Українцїв, не то не говорить про подїл сього краю на українську й польську частину. „Тому приобїяне відокремлення Галичини означало-б тільки урядове признанне та скріпленне польського верховодства“. Автор кінчить статю бажанням, „аби вдало ся так розвязати галицьку справу, щоб збережено, як інтереси Поляків, так і Українцїв і щоб Українцї не тільки в Росїї, а е також і в Австрїї прийшли до свого права!“.

Нова організація церковного життя на Україні.

„Кієвская Мысль“ з 1 мая н. ст. доносить про київський єпархїяльний зїзд між иншим таке: На засіданнях з 14 й 15 квітня ухвалено такі постанови: 1. Всї члени парохїї, які осягнули законний церковний вік від 20 років і більше, муцини й жінки зі своїм парохїяльним урядом складають парохїяльні збори. 2. Парохїяльні збори вибирають з свого складу на 3 роки парохїяльну раду, число членів якої визначаєть ся відповідно до місцевости. В склад ради з правами членів входить і цілий парохїяльний уряд. Рада вибирає споміж своїх членів голову, секретаря та скарбничого. 3. Парохїяльна рада завідує разом з парохїяльним урядом усіма парохїяльними інституціями: церквою, церковною школою, брацтвами, захоронками для старцїв і т. д., а також доходами й видатками сих інституцій. 4. Засоби удержання духовенства: земля, платня, добровільні датки за виконання пастирських обовязків, лишають ся незмінені до Установчих Зборів і до скликання російського церковного собору. Непорозуміння між членами парохїяльного уряду з нагоди їх забезпечення розвязують парохїяльні ради. 5. Відчислення від церков на духовні наукові й церковні інституції відбувають ся аж до Установчих Зборів на старих засадах.

В справі організації окружних рад зїзд прийняв таку резолюцію: 1. округа еднає в собі неоднакове число сіл від

3-х до 7, в залежності від кількості парохій у них; 2. окружна рада складається з вибраних парохіальними радами духовних і світських осіб, у загальному числі від 10 до 12; 3. завданням окружної ради — єднати діяльність парохіальних рад.

На засіданню 16 квітня прийнято отєї постанови: що року в жовтні в єпархії має відбуватися черговий єпархіальний з'їзд, делегатів якого — духовних і світських — вибирають окружні ради та духовні наукові заклади. Обговоренню сього з'їзду підлягають усі справи, якими завідував єпархіальний з'їзд і раніше: церковне господарство, школи, справи фабрик свічок і т. ин. справи до з'їзду приготував постійна рада при єпископі й окружні ради. Заяви всякого роду й реферати з місць повинні йти до сеї ради. Крім чергового з'їзду повинен існувати ще надзвичайний єпархіальний з'їзд, на який вибирають делегатів так само, як на черговий. До справ надзвичайного з'їзду належить: вибір єпископа й т. ин. Збирається він по ініціативі чергового з'їзду. Потрібні грошові засоби для чергового та надзвичайних з'їздів видає ся з єпархіальних грошей. Членів постійної ради при єпископі вибирає черговий з'їзд зі складу членів з'їзду та сторожів духовних і світських осіб. Число членів ради 42. З них припадає на: світських 21, священників 9, дияконів і паламарів 9, учителів божого закону 1, ченців 1 та одного представника від духовних наукових закладів. Права членів ради тривають 3 роки, відновлення ради відбувається ся не відразу, а частками, що року наново вибирається третину складу. Рада виділяє з себе виконавчий комітет з 9 осіб. Право контролю над діяльністю ради належить черговому єпархіальному з'їздові. В раді веде провід єпископ, а предсідателя виконавчого комітету вибирає рада. Коли між виконавчим комітетом та єпископом виникне незгода, її розв'язує вища інстанція, Синод. справою ради є рукоположення священників, консисторські справи й т. ин. справу винайдення засобів, на які має існувати рада, постановлено передати на розгляд чергового з'їзду в жовтні. Ревізійна комісія при раді вибирається на з'їзді на один рік з 7-х осіб. Здійснення всіх постанов ради з'їзд має переводити після їх затвердження Синодом.

В справі вибору священника з'їзд прийняв такі постанови: При виборі священника парохіальна рада призначує кандидата, пропонує його парохіальним зборам і, коли вони приймають його, відсилає для затвердження до єпархіальної єпископської ради, коли кандидат вже висвячений, і на висвячення, коли кандидат ще невисвячений. Непорозуміння між священниками й парохіальними зборами передається на рішення єпархіальної ради; єпархіальна рада розглядає та передає рішення на суд єпархіального виконавчого комітету й єпископської ради.

Засідання з 17 квітня почалося обговоренням українського питання. В головній основі відносини з'їзду до української справи зазначили ся вже від самого початку тим, що з'їзд назвав себе „українським єпархіальним з'їздом“, і тому промовці, які говорили про необхідність розвитку українського народу — о. П. Погорілко, о. Я. Ботвиновський і проф. Зінківський, — лише ствердили загальний погляд з'їзду. Оклик проф. Зінківського — „хай живе вільна українська церква й вільна Україна“ підхопили всі учасники з'їзду.

На інших церковних з'їздах, що відбуваються ся тепер на Україні, ухвалюють подібні резолюції, як і на київським. Ось „Кіев. Мысль“ з 9 мая н. ст. доносить з Полтави під датою 7 мая: Відкрив ся повітовий з'їзд духовенства та світських. Ухвалено резолюцію в справі відношення до церкви й держави. Церква повинна користуватися свободою самоозначення і самоуправи на основі виборності й соборності. Православна релігія повинна бути першою між рівними. Принцип виборності повинен перевести в життя церковний собор.

Як під датою 4 мая н. ст. доносить „Кіевская Мысль“ з 6 мая з Житомира, закінчений з'їзд духовенства волинської губернії одностайно осудив чорносотенну політику й висло-

вив ся за демократизацією життя у всіх його проявах, автономією України, відокремленням церкви від держави, виборною основою в житті духовенства, реформою духовних наукових заведень і за негайним скликанням церковного собору на основі демократичних принципів. Щодо церковних земель — ухвалено передати їх селянам. З огляду на те, що просьба виконавчого комітету усунути архієпископа Евлогія неумотивована, з'їзд постановив просити ген. Брусилова та князя Львова лишити його на Волині. З'їзд ухвалив також звернути ся до оберпрокурора Синоду з проською дозволити духовенству зривувати консисторію і діяльність її членів, думаючи, що вони займаються політиканством.

Новий закон про вибори до міських рад.

„Кіевская Мысль“ з 4 мая н. ст. подає опубліковану у „Віснику тимчасового правління“ першу частину нового закону про вибори до органів міської самоуправи. Наводимо в скороченні основні підстави нового закону. Сей закон тимчасовий. Радних (гласних) до міських рад (дум) вибирають до 1 січня 1919 р. Брати участь у виборах можуть усі російські горожане обох полів без різниці національності й віри, які досягнули 20 рік віку в часі складання виборчих списків. Право участі у виборах мають усі горожане, коли вони в час складання виборчих списків живуть у даній місці або мають у ній домашнє господарство, мають там службу або інші зайняття, що лучать їх з містом. Особи, що стоять на військовій службі, мають виборче право на загальних основах. Для пасивного виборчого права не потрібно навіть і сих умов. Радними можна вибирати також осіб, що занесені до списків якогось міста й не живуть у ній. Виборчого права позбавлені вищі ранги адміністрації, урядники поліції, ченці, божевільні, глухонімі, а також засуджені в кримінальних справах, протягом 3-х і одного року (менш тяжкі злочини) після відбуття кари. Виборчі списки мають бути зладжені протягом двох тижнів по проголошенню закону. Потім списки перевіряють ся та знов опубліковують ся на два тижні перед виборами. Вибори безпосередні й рівні. Ніхто не може мати більше ніж одного голосу. Голосування тайне.

Вибори переводять ся по спискам по пропорційній системі. Кожда група горожан, не менше ніж половина радних даного міста, може виставити свій список. Голосувати можна лише на список, виставлений раніше. Се так звана система непорушних або зв'язаних списків. Кожде місто становить одну виборчу округу. В списках можна виставляти число кандидатів рівне числу радних, яких вибирається ся. Для означення числа місць, що припадають на кожний список, необхідно помножити число радних через число поданих на даний список голосів. Результат сього множення потрібно поділити через число поданих на всі списки голосів, а результат ділення означить число радних, що припадають на кожний список. Припустім, що треба вибрати 100 радних. Всього подано 400.000 голосів. На список А подано 20.000 голосів. Множачи 100 (число радних) через 20.000 (число поданих на список А голосів) та ділячи результат множення (2 мільйони) на 400.000 (загальне число поданих голосів), дістаємо, що на список А припадає 5 радних. Зі списку рахується до вибраних на радних тих кандидатів, які вчислені перші в списку.

Для переведення виборів творять ся виборчі комісії під проводом міського голови. В склад сеї комісії міський голова запрошує 3 особи з числа виборців. Окрім сього в склад комісії входять представники всіх тих груп горожан, які виставили свої виборчі списки. Виборчі списки складає міська управа. Протести та скарги щодо складу виборчих списків подають до міської управи, яка розглядає їх протягом 5-х днів. На вчинки управи подають протести до належної інстанції державного суду. Рішення суду можна оскаржити

перед сенатом. По скінченню виборів міська управа складає список радних, який опубліковує в місцевих „Губернських Відомостях“ та оголошує ся скрізь в Росії для загального відома ще й іншими способами.

Вісти.

Українець товаришем міністра війни. Як донесла „Кіевская Мысль“ з 23 мая н. ст., в часі українського військового з'їзду у Києві прийшла вістка про іменування голови Українського Військового Клубу, полковника генерального штабу Якубовича, товаришем міністра війни. Зїзд прийняв сю відомість гримкими окликами „Слава“! й вислав телеграфічно привіти полк. Якубовичеві й міністрови війни Керенському.

Три українські корпуси в Росії. До вечірнього видання „Frankfurter Zeitung“ з 4 червня (ч. 152) доносять приватно з Стокгольму: В часі нарад у головній квартирі Брусилова на разі так порішено справу творення українських полків, що на будуче 3 корпуси армії на південно-західнім фронті мають складати ся виключно з Українців. Заступлені на зїзді в більшості українські салдати домагали ся повної реорганізації російської армії на основі національного принципу.

Зїзд селян-Українців у Києві. „Русское Слово“ з 13 мая н. ст. доносить з Києва, що на окружний зїзд представників рад селянських депутатів прибуло досить велике число селян Українців, котрі зіхали ся у Києві наслідком агітації групи українських шовіністів. Прибувшим селянам ніхто не дав повновласти й послідовно їх не допущено на окружний зїзд, члени котрого мали відповідні мандати. Селяне-Українці, які зіхали ся, уладили свій власний зїзд. На сїм зїзді крім чисто селянських справ зайняли ся також національними питаннями. Зїзд вибрав делегатів на всеросійській селянській зїзді і дав їм наказ бороти ся з самовільними захватами землі до часу порішення земельної справи Українським Народнім Союзом. Приватну власність на землю на Україні треба скасувати. Земля повинна без викупу перейти в український земельний фонд, яким повинен завідувати Український Союз. Земля даватиметь ся для користання тільки тим, хто буде оброблювати її своїми руками.

Що торкаєть ся форми правління в Росії, зїзд признав найліпшою формою правління демократичну—федеративну республіку з автономією народів, які заселяють Росію, а зокрема національно-територіальну автономію України з забезпеченням прав меншости.

Щодо війни — селяне-Українці висловили ся, що треба конче негайно заключити мир, коли стане ясно, що вороги згодять ся відмовити ся від анексії й контрибуції. Заразом селяне-Українці ухвалили, що представники українського народу повинні взяти участь в мировім міжнароднім конгресі.

Вибори київської повітової управи. „Кіевская Мысль“ з 1 мая н. ст. доносить: Під проводом повітового комісара М. Шаповала відбуло ся перше засідання київської повітової ради при комісарі. Містоголовою ради вибрано К. Гавемана, секретарем М. Козуба. В склад ради входять 102 особи, з яких на засіданню було 51. Більшість селяне. В першу чергу висунено справу організації повітової громадської управи. До неї постановлено вибрати 4 представників від селян, 2 від робітників і 6 від інших груп населення, заступлених в раді. До громадської управи вибрано Е. Шаповала, Паливоду, Трукла, Епельбайма, Войтенка, Душкина, Гавемана, Онищенко, Колумбета, Кузьменка, Уліянова, Михайлова й Куракса. Збори доручили управі зорганізувати бюро для інформування населення про біжучі події шляхом улагодження викладів, доставки літератури й т. ин.

Організація урядників-Українців київської міської Ради. „Кіевская Мысль“ з 1 мая (18 квітня) доносить: 16 квітня відбули ся загальні збори урядників київської міської Ради—Українців. На сих зборах вироблено й затверджено „статут Української Громади міського самоврядування“. Головою Ради вибрано Т. Лубенця. Членами Т. Козубова, скарбничим В. Пядика, секретарем Е. Войткевича-Павловича, Є. Черняв-

ського й А. Яковлева, кандидатами Г. Коваленка та Н. Лотошкина.

Архів київського комітету в справах друку. „Кіевская Мысль“ з 6 мая н. ст. пише, що на засіданню президії виконавчого комітету комісар у справах друку С. Фьремів подав звідомлення про розгляд архіву скасованого київського комітету в справах друку. В сїм архіві зібрані найцікавіші документи, що відносять ся до історії розвитку київської преси. Цілий знайдений архів передано, згідно з постановою виконавчого комітету, до розпорядимости київського товариства журналістів. Як повідомляє С. Фьремів, розглянений архів кінчить ся 1881 р. Веї ж матеріали до сього року, як показало ся, цензурний комітет передав у своїм часі до розпорядимости київського губерньського правління. Фьремів гадає, що в сїм архіві без сумніву є багато цікавого матеріалу, який представляє положення київської, а особливо української преси до 1881 р. Отже необхідно зажадати сих матеріалів від губерньського правління.

Спинення зайняття у київських вищих школах. „Кіевская Мысль“ з 5 мая н. ст. доносить, що рада студентських представників з огляду на крайню потребу на провінції та фронтах інтелігентних робітників признала необхідним негайно припинити зайняття у вищих наукових закладах. Остаточне рішення справи передано студентським зборам. Збори, що відбули ся в ріжних наукових закладах, дали ті наслідки, що з виїмкою політехнічного інституту, який не має своїх представників у раді студентських представників, висловили ся за припиненням зайняття 2491 проти 996 голосів. Стримало ся 179. На підставі сього рада студентських депутатів постановила уважати спиненням зайняття в усіх вищих наукових закладах (з виїмкою політехніки).

„День національного фонду“ уладили Українці по всій Росії в часі Зелених Свят за ініціативою Центральної Української Ради у Києві. „Нова Рада“ оголосила поклик у сій справі з зазивом, аби всі віддали свій односторонній заробіток або прибуток на „Національний Фонд“ і тим зміцнили до рогу всім справу.

Окружний український природничо-історичний і сільсько-господарський музей у Києві. „Кіевская Мысль“ з 7 мая (24 квітня) доносить: На засіданню київського товариства природознавців 22 квітня проф. П. Тутковський предложив проєкт основання у Києві окружного українського природничо-історичного й сільсько-господарського музею. Найголовніші завдання музею: дати можливо повну картину усієї природи краю, доступну для всіх заінтересованих (вступ до музею буде безплатний); збирати й рятувати від загибелі заслугуючі на дослід предмети нашої природи; познайомлювати широкі круги населення з природою і сільсько-господарським життям краю; бути розсадником провінціальних музеїв (у повітових городах, по селах і містечках) і шкільних (при народніх школах); притягнути широкі демократичні круги населення до дослідів природи краю та його багатств і ин. Товариство прийняло проєкт і передало до комісії, в яку увійшли професори й молодші учителі університету та вищих жіночих курсів і представники від студентського гуртка дослідників природи. Комісія повинна притягнути до свого складу представників від місцевих громадянських організацій і наукових товариств для розгляду предложеного проф. Тутковським проєкту, для вироблення уставу музею і для пороблення енергічних заходів в цілі найшвидшого здійснення сеї загально-корисної інституції. Значні жертви для будучого музею (цінні колекції) вже приобіцяно.

Архієпископ Евлогій. „Кіевская Мысль“ з 9 мая н. ст. доносить з Житомира: Як говорять, одержано з певного джерела вістку, що на домаганне архієп. Евлогія за небажанне прилучити ся до православ'я вислано до енісейської губернії уніяського священика Абрамовича, його сина академіка та 50 уніятських родин. Українська Рада, обговоривши діяльність архієп. Евлогія, признала, що він є ворогом українського народу й висловила ся за негайним усуненням архієпископа з меж України.

Видання Союзу визволення України, передруковані у Києві. Київська „Нова Рада“ подає оповістку видавництва „Вернигора“, з якої довідуємо ся, що се видавництво передрукувало отсі брошури Союзу визволення України: Возняк, „Наша рідна мова“; Крипякевич, „Українське військо“ й Л. Цегельський, „Русь-Україна і Московщина-Росія“, останню під заг. „Історія української держави й боротьби за її відбудування“.

З Севастополя. „К. Мысль“ з 9 мая н. ст. доносить під датою 7 мая: Делегатський зїзд чорноморської фльоти, гарнізону й робітників прийняв ухвалу в справі відношення до війни, в котрій заявляє: 1) Росії конче потрібна повна загарантована свобода всяких проливів і 2) необхідна гарантія, що жадна ворожа фльота не прийде до Чорного моря. Демократія всього світа знає, що Росії потрібний вихід до моря і їй треба заручити та загарантувати договором, що проливи будуть завжди свободні. Зїзд прилучаєть ся до резолюції наради делегатів ради салдатеьких і робітничих депутатів щодо цілей війни й підтримує мир без анексій і контрибуції.

З Чернигова. „К. Мысль“ з 9 мая н. ст. доносить з Чернигова: З повітів приходять вістки, що деякі члени селянського зїзду, котрий недавно відбув ся в Чернигові, вернулись до своїх сіл і не зрозумівши ухвал зїзду, підносять питання розділу землі між односельцанами. Бюро губерньського виконавчого комітету, свідоме великої потреби освідмлення селян, шукає тепер засобів на організацію курсів для лекторів, аби вислати їх на села.

З Житомира. „К. Мысль“ з 9 мая н. ст. доносить з Житомира: За останні два тижні прийнято до 60 ухвал сільських громад за видаленням священиків із парохій. З ряду місцевостей одержано вістки, що зайшли сутички між селянами й лісовою сторожею та поміщиками на ґрунті користування лісовими добрими. Зорганізована з сього приводу спеціальна аграрна комісія ухвалила знизити до половини ціну за випас худоби в державних лісах. На місця відкомандировано членів комісії в цілі вияснення непорозумінь.

З Сміли. „К. Мысль“ з 7 мая н. ст. доносить зі Сміли, що свято 1 мая відбуло ся там незвичайно урочисто. Відповідно до виробленого плану на Соборній площі зявили ся з десятками прапорів і орхестрами музики козаки та війська місцевого гарнізону, робітники, залізничники й тисячна товпа. Після літїї по упавших борцях за свободу вголосили промови в українській і російській мові представники військ, робітників і національних організацій.

З Катеринослава. „К. Мысль“ з 9 мая н. ст. пише, що губерньська українська Рада постановила енергічно піддержати домагання формування українських військових частей.

З Проскурова. „Кіев. Мысль“ з 9 мая н. ст. доносить з Проскурова, що земські збори прийняли широкий план націоналізації народньої освіти — заведення у всіх школах викладу в матерній мові на основі національного самоозначення. Ухвалено включити приватні польські й жидівські школи в шкільну сіть. Асигновано 20.000 рублів на курси для приготування учителів українських, польських і жидівських предметів — мови, історії, літератури й інших.

„День“ з 8 мая н. ст. повідомляє з Ростова н./Д.: Комісар правительства Зеелер усунув від завідування справами помочи Галичанам-утїкачам цілий склад „Совѣта Прикарпатской Руси“ на чолі з Дудикевичем і передав його права й обовязки донсько-кубанському комітету земського союзу.

Поворот Німців кольонїстів. „Русское Слово“ з 13 мая н. ст. доносить, що в останнім часі виселені Німці-кольонїсти стали повертати на Україну й домагають ся від теперїшніх арендаторів віддання їх давніх земель. Губерньський виконавчий комітет ухвалив відмовляти тим домаганням кольонїстів.

Рекрутація Українців. Під сим заголовком доносить „Утро Россїи“ з 13 мая н. ст. під датою 11 мая з Київ: В губерніях чернигівській, харківській і полтавській оголошено рекрутацію до українського полку свободних від військового обовязку. Тих, що служать у війську, не приймають до полку, бо се вносить дезорганізацію в армію і зокрема на фронті.

З Буковини. З фронту доносить „К. Мысль“ з 7 мая (24 квітня) отсе: З огляду на повне знищення горожанської управи й на безвласте в Чернівцях і на Буковині утворив ся 12 квітня виконавчий громадянський комітет города Чернівців і Буковини з представників гарнізонної ради, військових депутатів, земського союзу, союзу городів, Української Громади, залізничних організацій і місцевого громадянського комітету. Комітет заступив назначених членів черновецького маїстрату, які не мали довіря громадянства, тимчасовими виборними представниками населення, вибравши комісара при поліцмаїстрі для організації городської міліції, зайняв ся організацією тимчасової управи повітами, виділив комісії юридичну, адміністраційну, народньої освіти й санїтарну. Тимчасове приміщення комітету — черновецький маїстрат ч. 29. Президія комітету: Олександр Багрий, Іван Герман, Петро Дрожжин, Степан Гавеський.

„Рай“ мадярських націй на Угорщині. Зі статї д-ра Ф. І. в „Die Zeit“ (ч. 5275 з 2 червня) на тему виборчого права й національностей подаємо отсей уступ, де згадуєть ся і про наших найнещасливіших братів: „На Угорщині є всього 16530 народніх шкіл. З них у 13026 мадярська, 436 почасті німецька, 418 почасті словацька, 2301 почасті румунська, 61 почасті українська викладова мова (се „українськість“ викладової мови обмежена була досі головндо вивчення кириличної азбуки й релїгії. Ред.), як про се довідуємо ся з Угорського статистичного Річника (19 т., 348 стор.). Але по тій самій урядовій статистиці живе в Угорщині (без Хорватїї) при більше ніж 18 мільонах жителів тільки ледви 10 мільонів Мадярів, а решта се 2 міль. Німців, 2 міль. Словаків, 3 міль. Румунів, пів мільона Українців і т. д. (гл. той самий Річник, стор. 24). Відповідно до числа населення повинні б мати Німці найменше 1800, Словаки найменше так само, Українці бодай 500 народніх шкіл з народньою мовою як викладовою. Як се я саме представив, не мають вони навіть четвертої частини з того. А властиво ще багато менше, бо навіть існуючі національні школи (української нема властиво нїдної. Ред.) подають тільки яку половину науки

в народніх мовах, отже в найкращім разі вони двомовні. Коли отже гр. Каролі хоче вийти на завойовання в середині, його завойовницькі заміри можуть відносити ся тільки до відібрання навіть сих небагатьох народніх шкёл, які ще досі zostали ся в посіданню угорських Німців, Словаків, Українців і інших народностей. Бо поминаючи окреме становище 230.000 семигородських Саксів, нема на Угорщині ніодної середньої школи з німецькою, словацькою або українською викладовою мовою і нема також ніодної адміністративної або судової власти, якій можна б відібрати народню мову яко урядову, бо в сих властях народні мови — протизаконно — строго заборонені яко урядові мови“. До сих слів „Die Zeit“ треба додати, що таку саму долю, як Угорська Україна, переживає протягом війни Холмщина, а мало що меншу Підляше й Волинь. Розуміли добре угорські Українці небезпеку для них лишати ся в угорській державі в 1849 р., коли їх делегація приїздила до львівської „Головної Української Ради“ робити заходи коло того, щоб з галицької, буковинської й угорської України утворено один коронний край. Сьогодні вони до краю поневолені й війна стає на перешкоді подібним заходам...

Софійська „Deutsche Balkanzeitung“ подала в 52 ч. (з 24 квітня) передовицю п. з. „Вулиця для волі!“, написану з приводу ухвали всеукраїнського зїзду у Києві в справі автономії України в федеративній Росії. Згадавши про працю в часі всевітньої війни над здобуттем публичної опінії для відірвання України від Росії, зокрема про „Союз визволення України“ з його програмою державної незалежності України, пише автор: „Далеко швидше й основніше прийшов і довершив ся упадок старої Росії, на який опирав український народ сі свої сподівання, ніж того навіть можна було сподівати ся... Саме тут у Болгарії, де стільки ниток збігаєть ся до України по сей і по той бік, розуміють зокрема дуже добре змагання Українців до волі й самостійності. А вільна, незалежна Україна була б найкращим і найпевнішим причітком (Brückenkopf) для південно-східних земель і мостом народів від східних до західних країв. Ледви чи буде хоч один Болгарин, для котрого був би сумнівним успіх тридцятимільонового народу на шляху до самостійного державного й національного існування, коли під ним поважно, згідно й рішуче. Бо-ж сі прикмети промостили в несподівано короткім часі для такого багато слабшого болгарського народу вулицю для волі, котрою він сміливо й певний побіди йде назустріч ясній і веселій будучині“.

Новий лад військової організації в Росії. „Кіевская Мысль“ з 1 мая н. ст. приносить з Петрограду приказ міністерства війни, в яким між иншим стоїть: Новий устрій збройних військових сил заводить систему виборних військових організацій, які забезпечують кождому воякови здійснення його горожанських і політичних прав. Такими організаціями є: 1. комітети ротні, полкові й армейські; 2. дисциплінарні суди. Задачі комітетів: 1. зєднання цілої російської армії в одній організації, 2. догляд над підтриманням дисципліни й порядку в своїх відділах, 3. контролю над економічною діяльністю свого відділу, 4. переведення законних засудів проти перевищення власти з боку виконуючих власть свого відділу, 5. рішення справ, що торкають ся внутрішнього життя відділу, 6. поладження непорозумін між салдатами й офіцерами, 7. поперте просвіти й розвитку спорту між салдатами та матросами свого відділу, 8. приготування до виборів до Установчих Зборів. Завдання дисциплінарних судів: 1. підтримання дисципліни увідділах, 2. поладження суперечок і непорозумін між салдатами та матросами. — Сі організації вибирають на основі безпосереднього, рівного й тайного голосування. Їх права й обовязки точно означені окремим розпорядком. Незаконні вчинки сих організацій і поодиноких членів підлягають загально воєнним судам. Загальні збори військових відділів не повинні перешкаджати в бойовій діяльності або вправах так само, як і спеціальним роботам відділів. Оповіщені постанови наказуєть ся негайно привести в життя.

Робітничі комітети. „К. Мысль“ з 9 мая н. ст. доносить з Петрограду: Тимчасове правительство затвердило статут робітничих комітетів у промислових заведеннях. Робітничі комітети заснують ся в приватних і державних промислових заведеннях усякого роду, як для усього промислового заведення, так і для його окремих майстерських цехів та в окремих промислах і продукціях. Комітети можуть обєднати ся в головний комітет. Комітет складаєть ся з членів, вибраних на підставі загального, рівного, безпосереднього й тайного голосування, не виключаючи й неповнолітніх. Членів комітету увільняє адміністрація заведення тільки по ухвалі поєднаних інституцій, а коли таких нема, справу рішаєть ся шляхом полюбовного (третейського) суду. Предметами компетенції комітетів є: 1) представництво робітників перед адміністрацією заведення в питаннях, що торкають ся взаїмних відносин між робітниками й підприємцями; 2) порішення питань з поля взаїмного відношення між робітниками; 3) представництво робітників у зносинах з правительственными та громадянськими інституціями і 4) заходи коло культурно-просвітної діяльності й заходи в справі поправки існування робітників. Комітет має право скликувати збори робітників. Адміністрація заводу має обовязково дати приміщення для зборів; на зборах можуть брати участь особи, що не належать до складу робітників і до заведення; збори відбувають ся в неробочий час.

Границя Польщі має бути означена через плебісцит пограничного населення. „К. Мысль“ з 21 квітня доносить з Одеси: Численні збори польського робітничого союзу висловили ся за польською демократичною республікою й означенням меж Польщі на окраїнах з мішаним населенням шляхом плебісциту.

Х Річниця смерти Ів. Франка в таборі виселенців у Гмінді. Дня 28 мая в річницю смерти Івана Франка уладило товариство „Просвіта“ разом з иншими товариствами й організаціями жалібне народне свято. Розпочало ся воно рано о 8 год. панахидою в таборній церкві, яку відправив парох о. О. Король. По панахиді удав ся зібраний народ до театральної залі тов. „Просвіта“ на академію. Свято відкрив др. Лев Ганкевич промовою в пам'ять поета всіх тих, „що ллють свій піт і кров і котрих гнетуть окуви“. Реферат про життя й значіння Франка сказав гімн. учит. Заклинський. Потім були жалібні промови: від тов. „Жіноча Громада“ пані Олеськова, від тов. „Взаїмна Поміч учителів Галичини й Буковини“ дир. Лука Гарматій, від „Робітничої Читальні Івана Франка“ кравецький робітник Політило, а від инших п'ятерох читалень п'ять селянських делегатів, від гімназійної молодіжи ученик IV кл. гімнеської гімназії, а закінчив о. Король, заступник голови головної „Просвіти“ в Гмінді. Деклямація „Каменярі“ д-ра Маковського, мужеський, мішаний та гімназійний хор і деклямація учениці виповнили програму академії. З піснею „Не пора“ розходили ся зібрані. — Гміндська громада хоче ушанувати першу річницю великого Каменяря ще великим концертом, який відбудеть ся пізнійше.

Бібліотека Полоненого Серія перша: **взірці української літератури в російськїм перекладі.** Івань Франко. Моисей. З передм. й портр. автора. Ц. 1 К. О. Кобець. Пїсни плїбника. Ціна 20 с. з пересилкою 25 с.

Тим-же накладом вийшли **портрети** В. Винниченка, В. Грінченка, М. Грушевського, М. Драгоманова, О. Кобця, Ольги Кобилянської, М. Коцюбинського, Ів. Нечуж-Левіцького, В. Стефаніка, Лесі Українки, Ів. Франка і Т. Шевченка. **12 карток-портретів 1 кор. 20 сот.**

Замовляти на адресу: *P. Djatlow, Josefstädterstr. 79, 14; Wien.*

Зміст: М. Грушевський. З старого і нового. — М. Лозинський. Житє і діяльність Івана Франка. IV. — До історії українського полку ім. Богдана Хмельницького (кінець). — О. Кобець. Пісня відродження. — Справа української народної школиництва на російській Україні. — З голосів російської преси про українську справу. — З німецьких голосів про українську справу. — Нова організація церковного життя на Україні. — Новий закон про вибори до міських рад. — Вісти.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.